

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Kult osobnosti a komunismus v Jugoslávii –

Josip Broz Tito

Jan Podlesný

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

Kult osobnosti a komunismus v Jugoslávii –

Josip Broz Tito

Jan Podlesný

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Naxera Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Tímto bych velice rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce, PhDr. Vladimíru Naxerovi Ph.D. za vedení práce, cenné rady a připomínky, které mi během psaní poskytl.

Obsah

Seznam zkratk	7
1. Úvod	9
2. Kult osobnosti	13
2.1 Kult osobnosti	13
2.2 Tajný projev Chruščova na XX. sjezdu KSSS o kultu osobnosti Stalina	15
2.3 Rozdíl mezi autoritářským a totalitním režimem.....	18
2.4 Propaganda	20
2.5 Tajná policie.....	22
3. Vývoj poválečné Jugoslávie	25
3.1 Jugoslávie za druhé světové války	26
3.2 Jugoslávie po druhé světové válce	27
3.3 Komunistická strana po druhé světové válce	28
3.4 Jaký typ režimu byla Titova Jugoslávie?	29
4. Josip Broz Tito	31
4.1 Titovo mládí a cesta k moci	31
4.2 Titův kult.....	34
4.3 Legalizace Titova komunistického režimu a Titovská diktatura	36
4.4 Titova zahraniční politika	39
4.5 Tajná policie (UDB).....	42
4.6 Tito a jeho manželky	43
4.7 Titova smrt	44
4.8 Titův odkaz a dědictví.....	47
5. Závěr	54
6. Seznam použitých zdrojů	57
6.1 Knižní publikace	57

6.2	Internetové zdroje.....	59
	Resumé.....	60
	Přílohy.....	61

Seznam zkratek

AVNOJ	Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie
FLRJ	Federativní lidová republika Jugoslávie
KLDR	Korejská lidově demokratická republika
KSJ	Svaz komunistů Jugoslávie
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
NDH	Nezávislý stát Chorvatsko (Nezavisna Država Hrvatska)
SSSR	Sovětský svaz
UDB	Tajná policie Jugoslávie

My jsme Titovi – Tito je náš“

(Pirjevec 2000:171).

1. Úvod

Kult osobnosti se vyskytoval nejčastěji v 20. století, především v diktaturách, ovšem není výjimkou ani v dnešních demokratických společnostech. Pojem kult osobnosti je spojen především s postavou a vládou Josifa V. Stalina v Sovětském svazu. Ve 20. století se kult osobnosti rozvinul také například u Adolfa Hitlera v nacistickém Německu, Vladimira I. Lenina v Sovětském svazu a státech východního bloku či v komunistické Číně za vlády Mao Ce-tunga, většinou se jednalo o extrémní případy. Zářným příkladem je Korejská lidově demokratická republika, kde jsou dodnes velebeni již zesnulí vůdci Kim Ir-sen a jeho syn Kim Čong-il. Kim Čong-il byl dokonce prohlášen za „věčného prezidenta“ a oficiálně stojí v čele země. Obřích rozměrů dosáhly také kulty Envera Hodži v komunistické Albánii a Nicolae Ceausesca v komunistickém Rumunsku.

Kult osobnosti se dále vyskytoval ve fašistické Itálii v čele s Benitem Mussolinim, ve Španělsku za diktatury generála Francisca Franca nebo v meziválečném Polsku, kde byl uctíván maršál Józef Piłsudski. Co nás ovšem zajímá nejvíce, je fakt, že také v Jugoslávii se vyskytoval kult osobnosti. V Jugoslávii od období po druhé světové válce až do jeho smrti byl veleben maršál Josip Broz Tito.

Na přelomu 20. a 21. století můžeme zmínit Turkmenistán. Ve kterém si pěstoval megalomanský kult osobnosti prezident Saparmurat Nijazov, který se nechával nazývat „Turkmenbašim“ (otcem všech Turkmenů). Například přejmenoval měsíce v roce podle členů své rodiny nebo napsal knihu Ruhnamu, která se vyučovala na turkmenských školách. V 21. století začal kult osobnosti celosvětově slábnout a již se nevyskytuje v takové míře, jako tomu bylo ve 20. století. Ovšem přežilo pár výjimek, za všechny můžeme jmenovat již zmíněnou Korejskou lidově demokratickou republiku a další.

Dokonce i u nás najdeme příklady kultu osobnosti. Vyzdvihování osoby Tomáše G. Masaryka v meziválečném období, kdy Československo bylo jediným demokratickým státem ve střední Evropě. Poté se kult osobnosti Tomáše G. Masaryka obnovil až po pádu komunistického režimu. I v dnešní době najdeme lidi, kteří k té době vzhlížejí jako k nějakému ideálu. Za ukázkou kultu osobnosti v České a Slovenské republice někteří považují případ Václava Havla.

Cílem této bakalářské práce bude popsání kultu osobnosti Josipa Broze Tita v podmínkách komunistické Jugoslávie, od jeho nástupu k moci až po jeho smrt (1953–1980). Cílem této práce je přinést ucelený pohled na problematiku kultu osobnosti prezidenta Josipa Broze Tita v období jeho vlády. Vzhledem k tomu je důležité popsat události, které vedly k jeho nástupu v roce 1953, postupnému budování kultu vlastní osoby s vrcholem v 60. a 70. letech až po Titovo úmrtí v roce 1980. Práce bude rozdělena do několika kapitol a podkapitol, které nás seznámí s tamní situací mezi již zmíněnými lety 1953–1980 a postupně nás povedou k dosažení cíle.

První kapitola bude zaměřena spíše na teoretickou stránku. Zde se budeme věnovat vymezení samotného pojmu kultu osobnosti, kdy poprvé byl tento termín použit, jak se projevuje, jaké jsou jeho znaky, co k němu nejčastěji vede. Dále si zde ukážeme, jak byl kult osobnosti vnímán, pro to nám poslouží projev o kultu osobnosti, který přednesl Nikita S. Chruščov. V tomto projevu Chruščov kritizoval počínání Josifa V. Stalina a jeho kult osobnosti. Popíšeme si rozdíl mezi autoritářským a totalitním režimem, abychom zjistili, kde se kult osobnosti budoval lépe. Následující část první kapitoly bude věnována propagandě, která je hlavním nástrojem a využívá se u masových akcí a různých oslav k mobilizaci celého obyvatelstva k bezmeznému uctívání jediné vůdčí osoby.

Oficiální propaganda je součástí nejen politického, ale také běžného občanského života. Společně s propagandou se podíváme na tajnou policii, která je také velice důležitou složkou v budování kultu osobnosti.

Další část práce bude zaměřena na Federativní lidovou republiku Jugoslávie /Socialistickou federativní republiku Jugoslávie a tamní komunistický režim. Zmapujeme si situaci v Jugoslávii, nejen během druhé světové války, ale především v poválečné období, které předcházelo nástupu Josipa Broze Tita. Na konci této krátké kapitoly se zaměříme na to, jakým režimem Titova Jugoslávie opravdu byla v průběhu jednotlivých etap jeho éry.

Třetí část již bude věnována samotné postavě Josipa Broze Tita. Krátce si představíme jeho dětství a mládí. Projdeme si jeho kariéru až po nástup do pozice prezidenta. Také si představíme jeho rodinu a všechny tři manželky. Poté se již budeme věnovat prvním volbám, ve kterých byl Titův režim legalizován. Ve chvíli, kdy se Tito se svojí klikou dostal k moci, vytkl si za cíl likvidaci KSJ. V další části této kapitoly se podíváme na Titovu diktaturu, při které docházelo k budování kultu osobnosti. V této kapitole se také budeme zabývat Titovo politikou a jeho vztahem k Josifu Vissarionovičovi Stalinovi. V další z částí této kapitoly se zaměříme na tajnou policii UDB a její praktiky.

Kolem Josipa Brože Tita začal vznikat nebo byl systematicky budován rozsáhlý kult osobnosti. Titův kult osobnosti nabral ohromných rozměrů po osvobození země. Jako tomu už tradičně bývá, Titovým jménem bylo pojmenováno několik měst, ulic a dokonce i nejvyšší vrchol Makedonie nese maršálkovo jméno. Vrcholu kult dosáhl v 60. a 70. letech. Titova pozice začala slábnout až na přelomu 70. a 80. let, kdy už se pomalu zhoršoval jeho zdravotní stav. Začátkem roku 1980 byl hospitalizován a 4. května roku 1980 zemřel, ve věku 87 let.

Konec třetí kapitoly prakticky končí s úmrtím Josipa Bzože Tita, která zároveň nastartovala rozpad Jugoslávie. Na úplném konci této kapitoly se budeme zaobírat Titovým dědictvím a odkazem, který Tito a celkově titovské období zanechalo.

V závěru zhodnotíme necelých třicet let vlády Josipa Broze Tita. A zanalyzujeme, zda kult osobnosti, který byl budován od začátku 60. let až do začátku 80. let se stále projevuje na dnešním území bývalé Jugoslávie a popřípadě si popíšeme, v jaké formě. Bakalářská práce vychází především z odborných publikací. V první kapitole se jedná především o publikace zabývající se teorií kultu osobnosti, teorií nedemokratických režimů a nástroji těchto režimů: propagandou a tajnou policií. Druhá kapitola vychází z literatury zabývající se historií a politickým systémem Jugoslávie. Na poslední třetí kapitolu byly použity knihy zabývající se samotnou postavou a životem Josipa Broze Tita a samozřejmě jeho kultem osobnosti.

Mezi literaturou, která byla použita v první kapitole bychom mohli vyzdvihnout: *Původ totalitarismu I–III* od Hannah Arendtové a *Světová politika 20. Století v dokumentech (1945–1990)* od Veselého. *Teorie a praxe nedemokratických režimů* od pánů Balíka a Kubáta, která byla velice přínosná, co se týče teoretické části, Ve druhé kapitole byla stěžejním zdrojem publikace od Pirjevce: *Jugoslávie 1918–1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Třetí kapitola se opírá především o knihy: *Tito – životopis otce Jugoslávie* od Ridleyho, *Tito – maršál zrádců* od Jouvenala, *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie. Svědectví* od Dizdareviće, *Titovština – zákeřná zbraň imperialismu* od Brodzkiho a opět *Jugoslávie 1918–1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie* od Pirjevce. Tuto knihu bych hodnotil jako nejpřínosnější z výše uvedených.

2. Kult osobnosti

2.1 Kult osobnosti

Termín kult osobnosti v politickém kontextu byl použit poprvé v roce 1877 (Heller 2004: 23). Kult osobnosti se zrodil po vzniku společenských rozdílů ve společnosti. Hlavní podstatou kultu osobnosti je nesprávné zacházení s mocenskou mocí jednotlivci, kteří se vymkli z kontroly strany (Bláha 1969: 8). Kult osobnosti je především spojen s osobou charismatického politika, tzv. „hrdinským“ typem, který přichází ve zlomových situacích. Svoji činnost většinou spojuje s božím záměrem, vůlí lidu atd. (Krejčí 2004: 236). Lidem nesoucí toto označení jsou často přičítány zásluhy jiných a jejich vlastní zásluhy jsou velice zveličovány, jejich osobnosti jsou uměle uctívány a jsou jim přiřazovány nadpřirozené vlastnosti. Pokud se vůdce dopustil nějakých chyb, byly úmyslně zamlčovány a zatajovány. Tyto osoby se v rámci režimu prakticky nesmí kritizovat a jsou celkově nedotknutelní. K popularizaci slouží propaganda, ať už formou umění nebo v rámci schůzí pořádaných režimem (Bláha 1969: 10).

Z těchto výše uvedených projevů kultu osobnosti plynuly problémy ještě mnohem větší: potlačování demokracie, využívání moci, porušování zákonů, předpisů a norem. Často dochází i k samovolnému výkladu zákonů, předpisů a norem. Dochází k totální likvidaci všech, kteří nectí stejnou ideovou myšlenku. Násilí bývá používáno místo přesvědčování a v rámci takového režimu, dochází k odepírání základních občanských práv (Randák 2007: 8).

Vůdcem se stává osoba s mimořádnými intelektuálními a osobnostními vlastnostmi (Balík – Kubát 2012: 112). Mezi pět hlavních faktorů stylu politického vůdcovství podle Balíka a Kubáta patří:

- Rozsah politického zájmu (Lídr může sám sebe chápat jako účastníka politických událostí nebo jako osobu stojící nad nimi.)
- Míra tolerance konfliktů uvnitř vnitřního kruhu (Lídři jsou v různém stupni schopni akceptovat nesoulady a rozdíly panující v jejich okolí).
- Druh motivace politického vůdcovství (Může se jednat o vůli řešit konkrétní problémy, činnost směřující k rozšíření a naplnění ideologie, získání popularity, provádění personálních změn atd.).
- Hromadění informací (Lídr se angažuje v shromažďování informací nebo se plně spoléhá na informace dodané okolím).
- Způsob řešení konfliktů (Vůdce může přesvědčovat o vlastní pravdě, může přijmout roli rozhodčího mezi nepřátelými stranami a spornou otázku řešit vlastním rozhodnutím, také se může snažit budovat shodu nebo se nemusí do konfliktu vůbec zapojovat) (Balík – Kubát 2012: 111).

Vůdce často disponuje obdarován moudrostí a dokonce se zdá, že ví o všem, co se v jeho zemi odehrává. Totalitní ideologie představovaly pro své přívržence jakési náboženství svého druhu. Někdy širitelům této ideologie byla přisuzována až mesianistická role. Využívání náboženských prvků nebylo pro totalitní režimy pouze prostředkem k dosažení cíle posílení vlastní legitimacy, ale také pro oslabení legitimacy protivníků, jako byly například církve a náboženské instituce (Maier 1998: 16). Mezi hlavní prvky kultu osobnosti můžeme zařadit symbolické uctívání. V případě kultu osobnosti se jedná o symbolické jednání, které je spojeno s „formou reflexe konkrétních osob, s jejich oceňováním, přisvojováním a především symbolickým uctíváním“ (Randák 2007: 5). Setkáváme se s celou škálou projevů kultu osobnosti, od prospěšných k méně užitečným, od neutrálních ke škodlivým a zločinným projevům a důsledkům kultu osobnosti (Bláha 1969: 10).

2.2 Tajný projev Chruščova na XX. sjezdu KSSS o kultu osobnosti Stalina

Velice důležitým a zásadním bylo vystoupení Nikity Sergejeviče Chruščova na uzavřeném jednání XX. sjezdu KSSS. Během tohoto vystoupení pronesl projev o Kultu osobnosti a jeho důsledcích. V tomto projevu se vyjadřoval velice kriticky k praktikám, které používal jeho předchůdce Josif Vissarionovič Stalin. Tento sjezd je označován za bod zlomu. Zde přestal být stalinismus oficiální politikou Komunistické strany Sovětského svazu i tím pádem i celého sovětského bloku. Destalinizace probíhala velice opatrně, navíc se to lišilo stát od státu. Ústřední výbor strany se po smrti Josifa Vissarionoviče Stalina zaměřil na objasňování nepřipustnosti glorifikace jedné jediné osobnosti. Dále se objasňovalo připodobňování této osobnosti jakémusi nadčlověku s nadpřirozenými vlastnostmi boha. Takovéto praktiky jsou v rámci marxismu-leninismu nepřipustné. Tato glorifikovaná osobnost všechno zná, všechno vidí, myslí za všechny a může udělat cokoli se jí zamane, zkrátka všechna rozhodnutí jsou neomylná. Takováto představa o osobě Stalina se u nás v Sovětském svazu budovala mnoho let (Veselý 2001: 269).

Hlavním cílem Chruščovova projevu nebylo hodnocení života Josifa Vissarionoviče Stalina. Ani konstatování všeobecně známých fakt, jako například Stalinova úloha při přípravě a při průběhu socialistické revoluce, občanské válce, v boji za vybudování socialismu atd. Zde se jedná o jinou otázku, která je nesmírně důležitá pro přítomnost i budoucnost strany, jde především o to, jak se postupně tvořil kult osobnosti Josifa Vissarionoviče Stalina. Stalinův kult osobnosti se stal v určité době zdrojem celé řady dalekosáhlých a velice složitých deformací stranických zásad, demokracie ve straně a revoluční zákonnosti. V tímto souvisí fakt, že ne zcela všichni si dovedou představit, k čemu doopravdy kult osobnosti v praxi vedl.

A jaké obrovské škody tento kult osobnosti napáchal porušením zásady kolektivního vedení ve straně a soustředěním neomezené a nesmírné moci v rukou jedné jediné osoby. Toto všechno považuje ústřední výbor za nutné řešit v rámci XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (Veselý 2001: 269).

V éře Vladimira Iljiče Lenina byl ústřední výbor komunistické strany skutečným obrazem kolektivního vedení jak strany, tak i země. Lenin, který byl marxistický revolucionář a ačkoliv byl nesmířitelný v zásadních otázkách, nikdy svým spolupracovníkům násilně nevnucoval své názory a představy. Jeho přesvědčovací metody byly založené na velice trpělivé vysvětlování svých ideí ostatním straníkům. Lenin dbal velice přísně na uplatňování norem stranického života. Lenin si také zakládal na tom, aby se jak sjezdy, tak i plenární zasedání ústředního výboru strany svolávali včas. Lenin udělal mnoho pro vítězství dělnické třídy a pracujícího rolnictva, pro vítězství strany a naplnění idejí vědeckého komunismu. Lenin navíc včas prokoukl Stalina a tím projevily obrovskou prozíravost, Lenin totiž přesně vystihl Stalinovy záporné vlastnosti, které později vedly ke strašným a tragickým následkům. Lenin se velice obával o osud komunistické strany i o osud celého Sovětského svazu a proto i díky vykreslení Stalinova nelichotivého charakteru, poukázal na to, že by bylo dobré se zamyslet nad tím, zda nepřemístit Stalina z funkce generálního tajemníka strany. Lenin především poukazoval na to, že Stalin je velice hrubý, málo pozorný k soudruhům, hodně náladový a především zneužívá své moci (Veselý 2001: 269–270).

Lenin prohlásil: „Stalin je příliš hrubý a tento nedostatek, který se jakžtakž dá trpět ve styku mezi námi komunisty, nelze trpět u generálního tajemníka. Proto soudruhům navrhuji, aby uvážili, jak Stalina z této funkce přemístit, a jmenovali na ní člověka, který by se ve všech ostatních směrech lišil od Stalina jen jednou předností, že by totiž byl snášen i vnější, loajálnější, zdvořilejší a pozornější k soudruhům a méně náladový“ (Lenin 1951: 574).

Tento dokument od Lenina byl přednesen delegacím XIII. Sjezdu komunistické strany, jednotlivé delegace posuzovaly otázku, zda přemístit Stalina z pozice generálního tajemníka strany či nikoliv. Nakonec se vyjádřili v tom smyslu, aby Stalin v pozici generálního tajemníka zůstal, ale pouze za podmínky, že si vezme k srdci kritické hodnocení Vladimíra Iljiče Lenina a především, že své nedostatky, které vyvolávali u Lenina obavy napraví. Také je třeba informovat sjezd o dvou dopisech, které také popisují povahu Josifa Vissarionoviče Stalina. Jedná se o dopis Naděždy Konstantinovny Krupské, který poslal Kameněvovi, tehdy předsedajícímu v politickém byru, a osobní dopis Vladimíra Iljiče Lenina Stalinovi (Veselý 2001: 270–271).

1. Dopis N. K. Krupské

"Lve Borisoviči, včera se na mě velmi hrubě osopil Stalin pro stručný dopis, který mi se souhlasem lékařů nadiktoval Vlád. Iljič. Nejsm ve straně první den. Za celých třicet let jsem neslyšela od žádného soudruha jediného hrubého slova, a zájmy stran a Iljiče mi leží na srdci přinejmenším tak jako Stalinovi. Nyní potřebuji maximum sebeovládání. O čem lze a nelze s Iljičem hovořit, to vím lépe než všichni doktoři dohromady, protože vím, co ho rozruší a co ne, a to rozhodně lépe než Stalin. Obracím se k Vám a ke Grigorijovi jako k nejbližším soudruhům V. I. a prosím Vás ušetřit mě hrubého vměšování do osobního života, nedůstojných nadávek a výhrůžek.

Nepochybuji o jednomyslném usnesení kontrolní komise, kterou se mi dovoluje Stalin vyhrožovat, ale nemám sil ani času, který bych mohla ztrácet těmito hloupými intrikami. Jsem také jen člověk, a nervy mám napjaté k prasknutí.

N. Krupská" (Krupská 1967: 209–210).

Naděžda Krupská sepsala tento dopis 23. prosince roku 1922. O dva a půl měsíce později, tedy v březnu 1923, Vladimír Iljič zaslal Stalinovi následující dopis:

2. Dopis V. I. Lenina

"Soudruhu STALINOVÍ

Kopii Kameněvovi a Zinovjevovi

Vážený soudruhu Staline, měl jste tolik drzosti, že jste si zavolal mou ženu k telefonu a vynadal jste jí. Přistoupila sice na to, že na celou věc zapomene, ale přece o tom uvědomila Zinovjeva a Kameněva. Nemám nejmenší chuti jen tak snadno zapomenout na to, co bylo podniknuto proti mně, a je samozřejmé, že vše, co vylo podniknuto proti mé ženě, vztahuji i na sebe. Žádám Vás proto, abyste mi sdělil, zda jste ochoten svá slova vzít zpět a omluvit se, nebo se raději přejete přerušit naše styky.

5. března 1923

S úctou Lenin" (Krupská 1967: 209–210).

2.3 Rozdíl mezi autoritářským a totalitním režimem

Pojem totalitarismus byl zpopularizován ve 20. století. V kontextu politickém se ovšem využívá relativně krátkou dobu. Po druhé světové válce měl „zlepšit“ zažitou klasifikaci nedemokratických režimů. Hlavním cílem pro zpopularizování tohoto pojmu bylo, vyhnout se jednoduchému dělení na komunismus a fašismus (Miller 2003: 513). Na rozdíl od demokratického státu,

kde je kladen důraz na společnost, svobody a zájmy jednotlivce, totalitní stát toto omezuje či dokonce úplně ruší. Celý režim se opírá o výlučné postavení jedné strany a její mocenský monopol, který je doplněn jednotným systémem státních i nestátních organizací. Výlučnou a jedinou povolenou ideologií je ta ideologie, která je vlastní monopolní politické straně. Strana kontroluje obyvatelstvo, aby sféra života občanů byla co nejužší (Skřejpková – Soukup 2011: 20). Politické náboženství napomáhá k budování kultu osobnosti v totalitním režimu, kde má nahradit vzniklé místo ve společnosti, ze které se vytrácí původní náboženství (Maier 1998: 7–8). V čele tohoto politického systému stojí osobnost vůdce, který je všeobecně uznáván. Zpravidla se jedná o všeobecně respektovanou osobnost, která dokáže semknout masy obyvatelstva. Vůdce vystupuje velmi přesvědčivě (Pavelčíková 2008: 55).

Zásadním příspěvkem k vývoji totalitarismu bezpochyby představuje dílo Carla Joachima Friedricha a Zbigniewa Brzezinského, kteří v roce 1956 ve své publikaci *Totalitní diktatura a autokracie* definovali šest společných charakteristik totalitních systémů, za něž považovali systémy fašistické a systémy komunistické (Říchová 2000: 229).

Jedná se o tyto charakteristiky:

- Jednotná oficiální ideologie
- Jediná masová politická strana
- Monopol na kontrolu všech prostředků ozbrojené moci prováděný monopolní politickou stranou či jí řízenou byrokracií
- Úplná kontrola prostředků masové komunikace
- Systém fyzické a psychologické kontroly společnosti prostřednictvím teroristických postupů
- Centrální řízení a kontrola ekonomiky (Balík – Kubát 2012: 43).

Autoritářské režimy s výjimkou fašistické Itálie a právě titovské Jugoslávie s jejími originálními kombinacemi nejrůznějších modelů, nepodceňovaly fantazii zahraničních intelektuálů a aktivistů a nezpůsobovaly nekritický obdiv některých intelektuálů (Linz 2000: 170).

Když Juan Linz v šedesátých letech dvacátého století charakterizoval autoritativní režimy jako „politické systémy s omezeným neodpovědným pluralismem, bez vypracované a vedoucí ideologie, zato se zřetelnou mentalitou, bez extenzivní či intenzivní politické mobilizace (vyjma etap jejich vývoje), ve kterých vůdce či příležitostně malá skupina uplatňuje moc uvnitř formálně neprecizně definovaných, avšak současně celkem předvídatelných hranic“, jednalo se o převratnou událost (Linz 1964: 255).

Pojem totalitarismus byl zpopularizován ve 20. století. V kontextu politickém se ovšem využívá relativně krátkou dobu. Po druhé světové válce měl „zlepšit“ zažitou klasifikaci nedemokratických režimů. Hlavním cílem pro zpopularizování tohoto pojmu bylo, vyhnout se jednoduchému dělení na komunismus a fašismus (Miller 2003: 513).

2.4 Propaganda

Síla totalitarismu jako takového, může přitahovat pouze lůzu a elitu, masy je třeba získat propagandou. V podmínkách konstituční vlády a svobody názorů mohou totalitní hnutí jen omezeně užívat v boji o moc teroru a stejně jako ostatní strany si musejí získávat přívržence a jevit se přijatelně veřejnosti, která ještě není úplně izolována od všech ostatních zdrojů informací (Arendtová 2013: 473).

Kdekoli má totalitarismus absolutní moc, nahradí propagandu indoktrinací a násilí už neužívá tolik k zastrašování lidí, jako spíš k neustálému dodávání zdání reality svým ideologickým doktrínám a účelovým lžím. Jako příklad můžeme uvést, že totalitarismus se tváří v tvář odporujícím faktům nespokojí s tvrzením, že nezaměstnanost neexistuje. Jako součást své propagandy zruší podporu v nezaměstnanosti. Dalším z důležitých faktů je, že popření nezaměstnanosti realizovalo, i když dosti neočekávaným způsobem, starou socialistickou doktrínou: Kdo nepracuje, ať nejí (Arendtová 2013: 473–474).

Jelikož totalitní hnutí existují ve světě, který sám o sobě totalitní není, jsou nucena uchýlovat se k tomu, co obvykle nazýváme jako propagandu. Takováto propaganda se však vždy obrací na okrajovou vrstvu společnosti. Ať už to jsou netotalitní vrstvy domácího obyvatelstva nebo netotalitní země v zahraničí. Okrajová vrstva společnosti, na kterou se propaganda obrací, může být různorodá. Dokonce i po uchvácení moci se může propaganda zaměřovat na složky ve svých vlastních řadách. Kdykoliv se domácí totalitní indoktrinace dostane do rozporu s linií propagandy pro vnější potřebu, je vnější propaganda doma vysvětlována jako „dočasný taktický manévr“ (Arendtová 2013: 475–476).

Propaganda je jednou z nejdůležitějších součástí „psychologické války“, ale teror je něčím víc. Teror jako doplněk propagandy hrál větší roli nacismu než v komunismu (Arendtová 2013: 476–477).

Totalitní propaganda pozvedla ideologickou vědeckost a její techniku činit prohlášení formou předpovědí na vysokou úroveň co do účinnosti metody a absurdity obsahu, protože sotva existuje lepší způsob, jak se vyhnout diskuzi, než vyjmout argument z možností přítomné kontroly a prohlásit, že teprve budoucnost může ukázat jeho opodstatněnost (Arendtová 2013: 479).

Propagandistický efekt neomylnosti, neobyčejný úspěch postoje pouhého interpretujícího zprostředkovatele předpovědatelných sil, přispěl k tomu, že si totalitní diktátoři navykli své politické záměry oznamovat formou proroctví (Arendtová 2013: 483).

Nejslavnějším příkladem je prohlášení Adolfa Hitlera na německém říšském sněmu v lednu roku 1939: „Chci dnes znovu vyslovit proroctví: podaří-li se židovským finančníkům... znovu uvrhnout národy do světové války, výsledkem bude... vyhlazení židovské rasy v Evropě“ (Goebbels 1948: 148).

Než vůdce mas uchvátí moc, aby přizpůsobil skutečnost svým lžím, vyznačuje se jeho propaganda nejvyšším pohrdáním fakty jako takovými, neboť fakta podle jeho názoru zcela závisí na moci člověka, který je může tvořit (Heiden 1944: 368).

Hlavní slabinou totalitní propagandy je to, že tuto touhu mas po zcela konzistentním, srozumitelném a předvídatelném světě nemůže splnit, aniž by se dostala do zásadního rozporu se zdravím rozumem (Arendtová 2013: 486).

Skutečným cílem totalitní propagandy není přesvědčování, ale organizace. Tvrdošíjnost, s jakou totalitní diktátoři navzdory zjevné absurditě lpěli na svých prvotních lžích, je něčím víc než jen pověrečnou vděčností tomu, co dosáhlo žádaného účinku. Alespoň v případě Stalina ji nemůžeme vysvětlit jinak než psychologii lháře, který se nakonec sám stává obětí vlastní úspěšnosti (Arendtová 2013: 498–499).

2.5 Tajná policie

Příznačné pro všechny totalitní režimy je zdůrazňování policie jako jediného orgánu moci a tomu odpovídající opomíjení zdánlivě většího mocenského arzenálu armády. I před uchvácením moci má hnutí svoji tajnou policii a výzvědnou službu s pobočkami v různých zemích. Později agenti této výzvědné služby dostávají více peněz, než pravidelná vojenská výzvědná služba a jsou často tajnými šéfy vyslanectví a konzulátů. Hlavním úkolem tajné policie je formovat páte kolony, řídit pobočky hnutí, ovlivňovat domácí politiku dotyčných zemí a vůbec v nich konat přípravy na dobu, kdy se tam totalitní vládce chopí moci. Tyto funkce plněné tajnou policií v přípravě totalitární utopie světovlády, jsou druhořadé ve srovnání s funkcemi nutnými k realizaci totalitní fikce v jedné zemi. Výsostné postavení tajné policie v domácí politice totalitních zemí přirozeně velmi přispěla k všeobecně rozšířenému chybnému chápání totalitarismu.

Všichni despotové silně spoléhají na služby své tajné policie a výzvědné služby a paradoxně se cítí být více ohroženi vlastními lidmi než lidmi cizími. Ale tato analogie mezi totalitarismem a despocií platí pouze v prvním období totalitní vlády, kdy se ještě vyskytuje nějaká politická opozice (Arendtová 2013: 570–571).

V prvních stádiích totalitního režimu hrají tajná policie a elitní útvary strany ještě podobnou úlohu jako v jiných formách diktatury a vládách teroru známých z minulosti. První stádium odhalování tajných nepřátel až štvance na bývalé oponenty je normálně spojeno s nábořem celé populace do organizací fronty a s převýchovou osvědčených starých členů strany pro službu v roli dobrovolných agentů. Právě v průběhu tohoto období se postupně soused stává nebezpečnějším nepřítelem toho, kdo náhodou chová „nebezpečné myšlenky“, než oficiálně jmenovaní policejní agenti. Poté co skončí vyhlazování skutečných nepřátel, začíná hon na „objektivní nepřátele“, v této chvíli se teror stává skutečným obsahem totalitních režimů (Arendtová 2013: 572).

Jelikož tajná policie začíná svou kariéru po pacifikaci země, jeví se vždy všem vnějším pozorovatelům úplně zbytečná nebo je naopak svádí k názoru, že je zde nějaké tajné odbojové hnutí. Hlavní rozdíl mezi tajnou policií za despotie a totalitarismu spočívá v rozdílu mezi „podezřelým“ a „objektivním nepřítelem“. Objektivní nepřítel je definován politikou vlády, a nikoli svým přáním vládu svrhnout. (Arendtová 2013: 573-574).

Tajné služby byly právem nazvány státem ve státě a to nejen v despociích, ale i za konstitučních nebo polokonstitučních vlád. Tajné státní služby získávali rozhodující převahu nad všemi ostatními díky tomu, že měli tajné informace a to tvořilo otevřenou hrozbu pro členy vlády.

Naopak tajná policie byla zcela podřízena vůli vůdce, pouze on může rozhodovat, kdo bude příštím potencionálním nepřítelem a může vyčleňovat z tajné policie kádry určené k likvidaci. Úkolem tajné policie není odkrývat zločiny ale má být po ruce když se vláda rozhodne pro zatýkání určité populační skupiny (Arendtová 2013: 576–577).

Pravda je taková, že totalitní vůdcové, ač jsou přesvědčeni, že se musejí důsledně řídit fikcí a pravidly fiktivního světa, jak byla formulována během jejich boje o moc, odkrývají postupně plné důsledky tohoto fiktivního světa a jeho pravidel. Jejich víra v lidskou všemocnost, jejich přesvědčení, že pomocí organizace se dá provést všechno a to je vede k hrůzným experimentům a činům (Arendtová 2013: 590).

3. Vývoj poválečné Jugoslávie

V listopadu roku 1928 král Alexandr tajně odcestoval se svojí manželkou královnou Marií do Paříže. Alexandr se již dlouho chtěl zbavit nepříjemného nátlaku stran a jejich konfliktních předáků a zahájit zcela novou etapu historie svého státu a politická podpora Francie ho k tomu povzbudila (Pirjevec 2000: 65).

Jakmile se vrátil z Paříže do Bělehradu, okamžitě začal připravovat státní obrat. Podařilo se mu ho provést velmi elegantně, částečně před a částečně po pádu Korošcovy vlády. V noci z 5. na 6. ledna 1929, přímo v den desátého výročí svého manifestu (v němž přísahal věnost demokratickému režimu), svým dekretem anuloval platnost ústavy, rozpustil parlament a při této příležitosti prohlásil, že nastala doba, ve které už nebude mezi panovníkem a lidem žádný prostředník. Veškerou moc převzal do vlastních rukou. Zrušil obecní samosprávy, nařídil rozpuštění všech stran a také zavedl přísnou cenzuru tisku (Pirjevec 2000: 65).

Alexandr byl zcela posedlý myšlenkou zachování celistvého království, které zdědil po svém otci. 3. října roku 1929 rozdělil stát na 9 bánovin (každá byla pojmenována podle řek, kromě Přímořské bánoviny) a pojmenoval ho Jugoslávie (Pirjevec 2000: 68).

Po atentátu v Marseille 9. října roku 1934, při kterém zemřel Alexandr, se začala řešit otázka, kdo bude jeho následovníkem a převezme vládu nad Jugoslávií. Alexandr měl syna Petra, který také později nastoupil na trůn (Petr II.). Ovšem v době Alexandrovi smrti nebyl plnoletý, podle závěti se stal regentem jeho strýc Pavel Karadjordjevič, který se chopil vlády a setrval až do roku 1941 (Marković – Talović 2011).

Existence Jugoslávie byla ohrožována Itálií již před II. světovou válkou. Pavel Karadjordjevič se s italskou stranou snažil navázat lepší vztahy, což se mu také na určitou dobu podařilo (Pirjevec 2000: 114).

3.1 Jugoslávie za druhé světové války

V noci z 26. na 27. března 1941 proběhl v ranních hodinách puč. Tento puč provedl letecký generál Borivoj Mirković společně s příslušníky královské gardy a leteckého pluku (jednalo se přibližně o 8000 vojáků, 60 tanků a stejný počet děl). Představitelé vlády byli zatčeni a v 6 hodin ráno byl tehdy sedmnáctiletý princ Pavel II. prohlášen za plnoletého a chopil se moci. Jako první co udělal, bylo pověření generála Simoviće sestavením vlády. Regent Pavel po této události s celou svoji rodinou opustil Jugoslávii a odešel do Řecka (Tejchman 1982: 120).

17. dubna 1941 byla v Bělehradě podepsána bezpodmínečná kapitulace Jugoslávie. Kapitulaci podepsali Cincar-Marković a generál Dragomír Jajković (Pirjevec 2000: 127). Jugoslávie byla rozdělena mezi státy Osy. Slovinské části Korutany, Štýrsko a část Doleňska získalo Německo. Lublaň, Nitransko a zbytek Doleňska a území Černé Hory připadlo Itálii, později ještě získala Itálie od Chorvatska střední část dalmatského pobřeží, skoro všechny jaderské ostrovy a Kotorský záliv. V Lublani byla Itálií vytvořena provincie, ve které měli Slovinci částečnou autonomii. Severovýchod Slovinska náležel Maďarsku a Bulharsko si uzmulo jihovýchod Srbska a větší část Makedonie. Kosovo společně se západní Makedonií získala Albánie. Itálie si přála, aby Černá Hora fungovala jako samostatný stát pod nadvládou dynastie Petrovčů-Njogošů, ovšem princ Nikola (legitimní nástupce) odmítl, načež by poslán do koncentračního tábora. Vzniklo nezávislý stát Chorvatsko, který získal území Chorvatska a podstatnou část Bosny a Hercegoviny. Bylo rozhodnuto, že královskou korunu získá Aimon d'Austa ze savojské dynastie, avšak v zemi vládla Ustaša, který disponoval faktickou mocí. Zbývá část Srbska dostala vlastní vládu, ta byla podřízena Německu, protože Bělehrad byl v rukou Němců (Herman 1988: 43).

3.2 Jugoslávie po druhé světové válce

11. listopadu roku 1945 se konaly volby, ve kterých mohli občané vybírat mezi dvěma urnami – Lidová fronta X „černá“ urna („černá“ urna vyjadřovala nepodpoření Lidové fronty). S naprostou většinou volby vyhrála Lidová fronta a 29. listopadu téhož roku byla vytvořena Federativní lidová republika Jugoslávie, která byla složena ze šesti svazových republik (Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Chorvatsko, Makedonie, Slovinsko, Srbsko) a dvou autonomních oblastí na území Srbska (Vojvodina a Kosovo). 31. ledna 1946 byla schválena ústava nová, která vycházela ze Stalinovy ústavy z roku 1936. Ústava sice přidělovala funkce státním institucím, ale většinou moci již od začátku disponovala vláda v čele s Titem (Pirjevec 2000: 181 – 186). Nově přijatá ústava vytvářela centralizovaný systém moci uvnitř státu, což ve skutečnosti představovalo velice úzkou skupinu, která stála na vrcholu moci a mohla vykonávat nejvyšší rozhodnutí. V této skupině byli – Tito, Djilas, Kardejl a Ranković (Cabada 2008: 224).

V rámci systému rozložení moci existovala také federální vláda. Všechny federální republiky i autonomní oblasti získaly více autonomie. Byly utvořeny vlády jednotlivých republik a dokonce i republikové ústavy, které ale musely odpovídat federální ústavě, což pro ně znamenalo značné omezení. Republikové vlády získaly více pravomocí, protože federální vláda si ponechala pravomoc na rozhodování především v oblasti ekonomického plánování, financí, obrany nebo zahraniční politiky (Cabada 2008: 224).

Jugoslávský stát, který se vytvořil v letech 1945 až 1946, připomínal Potěmkinovu vesnici. „Lidová“ fasáda politického zřízení byla totiž v silném rozporu s jeho „bolševickým“ obsahem.

Avšak díky reformním snahám některých členů KSJ a díky historickým okolnostem, které je provázely, byl tento problém minimalizován, ale nikdy zcela nezmizel. I přes změny v ideologickém, hospodářském i sociálním uspořádání státu jeho hlavní pilíře zůstávaly neměnné: armáda, strana a tajná policie (Pirjevec 2000: 175).

Po čtyřech letech okupace a občanské války byla Jugoslávie ve velice zoufalé situaci, protože přes milion lidí zahynulo na bojištích, v koncentračních táborech nebo při výkonu nucených prací, pokud se nestali obětí etnických nebo ideologických čistek (Pirjevec 2000: 176).

Vnitřní politika Jugoslávie se do roku 1948 vyznačovala především snahou napodobovat Sovětský svaz s jeho státním centralismem. Složitější ovšem byla situace v oblasti zahraniční politiky. Mimo jiné to bylo kvůli Titovu přesvědčení, které vyjádřil již v roce 1944, když prohlásil, že by s ním spojenci vzhledem k jeho zásluhám v národně osvobozené boji měli jednat jako s rovnoprávným partnerem. Vycházelo to především z toho, že jugoslávská armáda měla koncem II. světové války přibližně milion mužů a jednalo se o čtvrtou největší armádu v protihitlerovské koalici. Titovo velké sebevědomí bylo ovšem v rozporu se situací v Jugoslávii i s postavením Jugoslávie na mezinárodní scéně, které bylo poznamenáno tím, že ji svazovaly ochranné ambice Západu i Východu (Pirjevec 2000: 194).

3.3 Komunistická strana po druhé světové válce

Komunistická strana Jugoslávie (KSJ) vznikla v roce 1920 jako radikální frakce sociální demokracie v Jugoslávii, ihned poté vstoupila do Kominterny, již v této době s ní Tito spolupracoval (Ridley 1995:61).

Jugoslávie sice byla komunistickým státem, ale co se týče ostatních komunistických států v Evropě, tvořila výjimku - nebyla podřízena Sovětskému svazu. Samostatně si rozhodovala jak o domácí, tak zahraniční politice.

Docházelo k ochlazení a obnovování kontaktů mezi Jugoslávií a Sovětským svazem. Vše vygradovalo v roce 1948, kdy bylo rozhodnuto, že KSJ bude vyloučena ze společenství komunistických stran Evropy (Pirjevec 2000: 206 – 212).

Kvůli roztržce se Sovětským svazem Jugoslávie zcela přehodnotila náhled na socialismus. V roce 1948 došlo k ústavním změnám. Díky těmto změnám přešla Jugoslávie z čistě centralistického systému na systém budování socialistické demokracie. Federální parlament byl přejmenován na Svazové lidové shromáždění a z Rady národů se stala Svazová rada, druhou komorou byla Rada výrobců. Funkci předsednictva federace nahradila funkce prezidenta, federální vládu nahradila Svazová výkonná rada (Cabada 2008: 225 – 226).

Období ideologického hledání mezi lety 1949 – 1953 nazývá politolog Dušan Bilandžić „zářným okamžikem KSJ“. Nelze si představit situaci, která by zaměření některých členů jugoslávského vedení vyhovovala více než doba po vyloučení z Informačního byra. Tita teorie moc nezajímala, byl to především muž činu, zato jeho nejbližší spolupracovníci Djilas, Kardelj a Kidrič, kteří se zabývali ideologickými otázkami, skutečnost, že se zbavili „neomylného Stalinova vedení“, přijali s velikým nadšením (Pirjevec 2000: 232).

3.4 Jaký typ režimu byla Titova Jugoslávie?

Podobně jako v případě dalších komunistických režimů ve střední a východní Evropě, také v případě Titovy Jugoslávie můžeme pozorovat různé etapy vývoje. Existence těchto odlišných etap do jisté míry zpochybňuje snahu, označit takovýto politický režim jako totalitní či netotalitní. V průběhu etap vývoje Jugoslávie se typ režimu měnil. Mezi lety 1943–1948 se bavíme o pretotalitarismu, léta 1948–1952 bývají označována jako kvazitotalitarismus. Posttotalitní stranický autoritarismus byl v Jugoslávii v letech 1953–1966.

Demokratizující se pluralistický posttotalitarismus se odehrával v Jugoslávii v letech 1967–1971. Mezi lety 1971–1974 byl v Jugoslávii posttotalitní stranický autoritarismus. V letech 1974–1988 byl režim v Jugoslávii označován za byrokratický-stranický autoritarismus. V posledním období se bavíme o vojensko-byrokratickém autoritarismu, který byl v letech 1988–1991. Jak ukazuje periodizace Jugoslávie, v žádném období nemůže být označena jako demokratický stát. Vždy se jednalo o stát s prvky autoritativního či dokonce totalitního typu. Přesto v 60. a 70. letech 20. století byla Jugoslávie velmi liberální a přibližovala se k hybridnímu typu demokracie (Cabada 2005: 51–53).

4. Josip Broz Tito

4.1 Titovo mládí a cesta k moci

Tito¹, vlastním jménem Josip Broz se narodil 7. května 1892 ve vesničce Kumarovec v Chorvatsku. Byl synem Franja a Marii Brozových. Tito stejně jako po staletí všichni jeho předkové jak z otcovy, tak z matčiny strany byl pokřtěn a vychován jako římský katolík. Jak sám Tito prozradil, měl velice tvrdé dětství. Tvrdość jeho dětství byla zapříčiněna především finančními potížemi jeho otce. Nejšťastnější dobou Titova dětství bylo, když ho v pěti nebo šesti letech poslali k dědečkovi do Slovinska, aby se snížila jeho otcovi finanční zátěž. V roce 1900 se musel vrátit za otcem domů, aby mu pomáhal na poli. 7. června 1900 se Josip objevil poprvé ve škole (Ridley 1995: 25–30).

Na podzim roku 1910 byl osmnáctiletý Josip Broz vyučen a úspěšně získal kvalifikaci mistra kovodělné výroby a začal pracovat v továrně v Záhřebu. V květnu a červnu roku 1911 se aktivně podílel na stávce zámečnických dělníků. V roce 1912 odjíždí pracovat do Čech a poté do Německa (Ridley 1995: 36–37).

V září roku 1913 byl povolán do Rakousko-uherské armády (Ridley 1995: 41). Tito sloužil v armádě do roku 1915. V březnu roku 1915 byl těžce zraněn a zajat kozáckou patrolou. Po říjnovém převratu se v Omsku přihlásil do mezinárodních oddílů rudých gard. V tomto prostředí se setkal nejen se socialistickou ideologií a revoluční praxí, ale po sléze se podílel i na založení jihoslovanské sekce bolševické strany. Josip Broz se pokusil organizovat komunistické hnutí v Záhřebu, ale nebyl příliš úspěšný. Kolem roku 1925 se Tito rozhodl, že se stane profesionálním revolucionářem. Na začátku 20. let byl zatčen a odsouzen k pětiletému žaláři.

¹ Tito – jedná se o přezdívku, která se běžně užívá v okolí Kumarovce, nemá žádný speciální význam. Josip Broz ji poprvé použil v polovině 30. let (Ridley 1995: 86).

Královské vězení se pro Tita stalo skutečnou univerzitou marxismu-stalinismu. Po propuštění v roce 1934 byl kooptován do Ústředního výboru KS Jugoslávie a pod novým krycím jménem Friedrich Walter začal pracovat v aparátu Kominterny (Nálevka 2001: 163–165).

Stalinův obrovský teror zasáhl i jugoslávskou komunistickou emigraci v Sovětském svazu a Gorkičovo vedení bylo téměř vyhlazeno. V čele prozatímního prostředí stanul Josip Broz-Walter. Právě v této době začal používat pseudonym Tito. Přežil Stalinské čistky a tuto zkušenost zúročil v roce 1948, protože dobře věděl, že Stalin usiluje především o jeho fyzickou likvidaci (Nálevka 2001: 165).

Na začátku druhé světové války se Tito vrátil do vlasti a ilegální konference Komunistické strany Jugoslávie jej v říjnu 1940 potvrdila ve funkci generálního tajemníka. Když v dubnu roku 1941 obsadili Němci Jugoslávii, proběhla zemi mocná vlna odporu proti nepříteli. Několik dní před invasí byla svržena Cvetkovičova vláda, která se pokoušela předat Jugoslávii bez boje. Lid však nekapituloval. Odboj byl zahájen téměř okamžitě. V době, kdy se v zemi začalo rozvíjet partyzánské odbojové hnutí, začal Tito organizovat svůj štáb. Nedlouho poté se podařilo Titovy dostat na vedoucí místo v Komunistické straně Jugoslávie. Nejblížešším Titovým spolupracovníkem byl Alexander Rankovič. Dalším Titovým společníkem byl Černohorec s temnou minulostí Milovan Djilas. Třetím Titovým společníkem byl Eduard Kardelj (Brodzki 1952: 8–11).

Proti reálnému nebezpečí ztráty národních identit a proti cizí okupaci vypuklo v létě 1941 rozsáhlé povstání na celém teritoriu bývalé Jugoslávie, které vedli komunisté. Ti v duchu své třídní ideologie rezolutně odmítli národnostní konflikty a Titovo pojetí partyzánské války cílevědomě přetvářelo osvobozenecký zápas v sociální revoluci sovětského typu.

Těžce vybojované vítězství v partyzánské válce bylo doprovázeno ostrým postihem všech politických odpůrců. 26. listopadu roku 1942 se uskutečnila konference v bosenském Bihači. Tato konference ustanovila Antifašistickou radu národního osvobození Jugoslávie (AVNOJ). Tato politická organizace měla za úkol koordinovat boj s okupanty. Do čela této rady se postavil Tito. Tímto potvrdil, že jeho pozice v rámci Jugoslávie nabírá na významu (Ačkoska 2003: 39). Na konferenci Velké trojky, která se konala v íránském Teheránu roku 1943, byl Tito uznán nejvyšším zástupcem Jugoslávie. AVNOJ se přetransformoval na komunistickou stranu a stal se jedinou politickou silou v Jugoslávii, byl prozatímní vládou. V čele této prozatímní vlády byl Josip Broz Tito (Bankowicz 2002: 393). 15. května roku 1945 skončila národně osvobozená válka. Titovo partyzáni zvítězili nad četníky, fašisty i ustašovci a osvobodili Jugoslávii. V Jugoslávii, ale ještě několik měsíců zuřila občanská válka, než se komunistickému režimu podařilo potlačit veškerý odpor. I přes triumfální propagandu, která hlásala téměř mystickou jednotu nové společnosti v Jugoslávii: „My jsme Titovi – Tito je náš“, etnická nenávisť mezi jednotlivými národy stále přetrvávala (Pirjevec 2000: 171).

Na sklonku 40. let vypukla sovětsko-jugoslávská roztržka, tato roztržka neměla ideologický, ale pouze mocenský rozměr. Tito se choval v balkánském prostoru zcela podle Stalinova vzoru, což Stalin nebyl ochoten tolerovat. Komunisté sice svrhli monarchii, ale Titův životní styl se v mnohém začal podobat někdejší praxi královského dvora. Josip Broz vždy dbal na svůj zevnějšek a pohodlí, a to i v těžkých podmínkách gerilové války. Nyní vyžadoval pro svou osobnost vskutku královskou péči.

Nosil obleky šité výhradně z anglických látek, o obuv se starali italští ševcovští mistři. S potěšením také pobýval v bývalých panovnických rezidencích, jeho oblíbeným sídlem se stal ostrov Brioni. Vášnivě miloval lov, rád se také obklopoval technickými vymoženostmi, od posledních typů ledniček po výkonné hi-fi soupravy a samozřejmě automobily. Jedním slovem sybarita, který se na hony vzdálil revoluční askezi komunistického ideálu (Nálevka 2001: 165–168).

4.2 Titův kult

Titovy se podařilo zneužít sovětský model a uskutečnit nástup k moci pomocí sociální revoluce a jeho popularita v komunistickém světě se neustále zvětšovala. Titovo zbožňování se v Jugoslávii téměř vyrovnalo halasnému pochlebování Stalinovi v Moskvě. Jeho fotografie, na nichž byl obvykle zobrazen ve své maršálské uniformě, teď visely ve všech kancelářích, školách, kavárnách. V každé z republik federace teď měli aspoň jeden „Titograd“ a v každém městě a vesnici byla alespoň jedna ulice pojmenována „Titova“ a další „Rudé armády“. Slovo Tito namalované na stěnách, složeno z velikých kamenů na stránkách a vytesáno do skal na ostrovech při jaderském pobřeží. Na školních dvorech sedmiletí žáci prvních tříd skládali přijímací slib do organizace „Titových pionýrů“ a pravici semknutou v pěst přikládali k rudě hvězdě na svých čapkách, když na zvolání vedoucího: „Za vlast s Titem!“ předepsaným způsobem odpovídali: „Kupředu!“ (Ridley 1995: 236–237).

Tito během svého života získal mnoho ocenění, stal se například čestným občanem všech jugoslávských obcí a čestným předsedou akademie věd a také získal řád národního hrdiny Jugoslávie (Pelikán-Tejchman 1994: 35). Tito vlastnil několik paláců, venkovských sídel i loveckých cha, žil si jako středověký monarcha. V roce 1974 byl dokonce zvolen doživotním prezidentem Jugoslávie. Během doby, co vládl, tak samozřejmě byl současně v čele Komunistické strany Jugoslávie (Bankowicz 2002: 400).

Josip Broz Tito byl po celou dobu své éry bezesporu dominantní postavou, stal se symbolem poválečné Jugoslávie. Josip Broz Tito byl zvolen prezidentem celkem pětkrát (Bankowicz 2002: 399–400). Do šedesátých let dokonce vykonával tři nejdůležitější funkce (tajemník KSJ, předseda svazové výkonné rady a prezidenta), tímto se žádný jiný komunistický vůdce pochlubit nemohl (Pirjevec 2000: 242). Další záležitostí, která neměla mezi socialistickými státy obdobu, bylo přiznání doživotní prezidentské funkce Titovi, které bylo provedeno ústavou v roce 1974 (Šesták 1998: 548).

Titův kult osobnosti je dán několika faktory: Tito byl považován za hlavního představitele antifašistického odboje, za další faktor můžeme označit to, že Tito během okupace Jugoslávie na jejím území zůstal, v tomto tvořil Tito výjimku, většina vůdců totiž v tomto období pobývala na území Sovětského svazu (Bankowicz 2002: 391). Titovo postavení bylo zcela výjimečné, mnoho Jugoslávců ho opravdu zbožňovalo. Ale přes to, se Tito nikdy neodvážil tuto obrovskou přízeň otestovat ve svobodných volbách, i když by pravděpodobně stejně uspěl (Glenny 2003: 442).

Především odpor proti Stalinovi je historickým argumentem k uctívání Tita (Ridley 1995: 3–9). Odpor vůči Stalinovi také Titovi zajistil oblibu nejen u jugoslávské veřejnosti, ale také u veřejnosti světové. Jugoslávie totiž na venek vypadala jako stát ve kterém je možné realizovat komunismus s lidskou tváří (Pirjevec 2000: 415).

Tito i jeho nejbližší spolupracovníci odůvodňovali své výsadní postavení tím, že se snažili zmírnit nebo zcela eliminovat předchozí chaos, který v zemi probíhal. Na rozdíl od ostatních komunistických vůdců Tito žil méně asketickým způsobem života (Pirjevec 2000: 191, Glenny 2003: 444).

Naopak Tito si potrpěl na přísnou a neměnnou hierarchii, což zapadalo do typických praktik vedoucích představitelů socialistických států. Pokud nějaký politik příliš rozšiřoval svůj vliv, Tito se nezdráhal ho odstranit (Šesták 1998: 551, Cabada 2008: 233).

Josip Broz Tito umřel v Lublaňské nemocnici roku 1980. Titův pohřeb byl největší ceremonií v dějinách Jugoslávie. Pohřební obřad trval čtyři dny a zúčastnilo se ho 24 hlav státu a 16 premiérů. Tito vydržel u moci dlouhých pětatřicet let, to z něj dělá jednoho z nejdéle vládnoucích politických vůdců dvacátého století (Bankowicz 2002: 402).

O tom, jak bylo Titovo postavení silné vypovídá i fakt, že je Jugoslávie mezi lety 1945–1991 označována jako „Titova Jugoslávie“, tedy i jedenáct let po maršálově smrti. Tzn., že stupeň personalizace režimu přešel až do jakési personální diktatury (Cabada 2005: 47).

4.3 Legalizace Titova komunistického režimu a Titovská diktatura

Jelikož Komunistická strana Jugoslávie se stala jedním z vítězů Druhé světové války, stala se dominantní silou v Jugoslávii. Tím pádem veškerá moc spadla do rukou Tita a jeho nejbližších spolupracovníků (Edvarda Kardelje, Aleksandara Rajkoviče a Milovana Djilase). Tito pánové ovládali nejdůležitější ekonomické a politické funkce v zemi (Pelikán – Tejchman 1994:31).

Komunistický režim se na území Jugoslávie prosadil velice rychle. Důležitou roli sehrála obrovská popularita partyzánského hnutí a především Josipa Broze Tita. Komunisté se snažili jugoslávské národy spojit pomocí myšlenky jihoslovanství, aby se již neopakovala hrozivá historie nedávno skončené občanské války. Komunisté lákali lid na věci jako rovnost či bratrství národů Jugoslávie a na to mnoho lidí slyšelo (Vojtěchovský 2004: 555). Titova nově vzniklá Federativní lidová republika Jugoslávie (FLRJ), byla založena na myšlence jedné ideologie, jedné strany a jednoho vůdce (Ačkoska 2003: 37–39).

Prvním a nejdůležitějším úkolem, který si titovská klika vytkla, bylo zrušení komunistické strany. Titovi zrádci dobře věděli, že pouhá existence strany jako organisované avantgardy dělnické třídy, která se řídí revoluční marxisticko-leninskou ideologií, by byla překážkou pro provedení jejich protirevolučních plánů. Likvidace strany byla tedy prováděna dvěma směry: za prvé byly staré zkušené komunistické kádry všemi možnými způsoby odstraňovány a za druhé byla strana rozměňována přijímáním třídně cizích a nepřátelských živlů a její třídní složení bylo stíráno. Prostředkem k dosažení těchto obou cílů bylo udržování strany v téměř ilegálním stavu (Brodzki 1952: 30).

S likvidací starých komunistických kádrů bylo započato ještě za války. Organizačním tajemníkem strany byl Rankovič, v jehož rukou se současně soustřeďovala špionáž i protišpionáž partyzánských oddílů. Za války zahynulo asi 50 000 členů strany. Z předválečných 12 000 komunistů jich zahynuly tři čtvrtiny, to je 9000 členů. Mezi nimi byli významní předváleční pracovníci, kteří již dříve nesouhlasili s Titovou politikou, jako například Ognjen Prica, Božidar Adjazyj, August Cezaryca, Ottokar Kerošovani, kteří byli zatčeni již na začátku roku 1941. Za války zahynulo přímo Rankovičovou vinou 10 členů ústředního výboru KSJ, kteří „podivnou“ shodou okolností patřili k velkým odpůrcům Titovy kliky. Byli to: Ivan Milutynovič, Rade Končar, Marko Oreškovič, Josip Kreš, Žarko Zrenjanin, Kosta Stamenkovič, Pavle Pap a další (Brodzki 1952: 30).

Jak napsal švýcarský list *Sie und Er* 9. Července roku 1948: „Je pravděpodobné, že Tito, který také prožil šovinistické opilství v prvních Hitlerových letech, jím byl sám nakažen, protože považuje dosud šovinismus za velice důležitý, za hybnou sílu událostí“ (Jouvenel 1951: 89).

Viděli jsme, že Tito začal už za války vyhlazovat partyzány, kteří mohli podle jeho mínění představovat nebezpečí pro jeho budoucí režim. Potom pokračoval v ničení všech živlů upřímně oddaných komunismu. Ti nejoddanější jsou zatčeni jako první nebo jsou zavražděni. Arso Jovanovič byl náčelníkem Titova generálního štábu a v srpnu 1948 byl zavražděn. Třicet pět dalších ministrů a poslanců bylo uvrženo do žaláře. Byl rozpoután teror proti všem přívržencům resoluce Informačního byra, která byla považována za skutečné vyhlášení války nepřátelskou zemí. Bylo třeba za každou cenu potlačit hlas pravdy, vzít masám všechnu možnost postavit se proti titovské politice (Jouvenel 1951: 89).

„Vojenská vězení jsou přeplněna a titovci jsou nuceni předělávat kasárny na vězení. Asi osm tisíc mužů, většinou vojáků, bylo zavřeno do nového koncentračního tábora v Lonje, v bažinatém místě v lesích, které vroubí Sávu, šestadvacet kilometrů od Sisaku v Chorvatsku“ (Jouvenel 1951: 89–90). Tajná policie (UDB) dává oficiální rozkaz zatknout všechny, kteří se otevřeně vysloví pro resoluci a sledovat zblízka váhající, kontrolovat každého člověka přistiženého na hranicích a zabít ho, ukáže-li se, že je člen strany. V armádě se organizuje vyřizování účtů a hned teče krev. Stovky důstojníků a vojáků jsou uvrženy do vojenských věznic. Bělehradské žaláře věznily v létě 1949 přes 800 důstojníků. Byla zavedena nucená práce a otevřeny další koncentrační tábory. Zdá se, že si Titova klika vzala za vzor hitlerovský režim: oběti jsou zatýkány, aniž jim byl oznámen jakýkoli důvod zatčení. Nejsou vůbec souzeni, nemají obhájce, ale jsou mučeni, spoutáváni a nuceni k práci pod dozorem svých starých nepřátel. Srbská policie dostala rozkaz organizovat útěky, aby měla záminku a mohla maskovat vraždy pod heslem „zastřelen na útěku“ (Jouvenel 1951: 89–90).

Vzorem pro Titovu kliku byly Oradour a Lidice. Událo se to 8. ledna 1949 v Černé Hoře v malém městečku Bielo-Polje, jehož obyvatelstvo se provinilo tím, že odmítlo denuncovat opravdové komunisty. Dvacet dní byl v městě stav obležení, zatím co se organizoval lov na člověka. Když to skončilo, UDB zavraždila všechny statečné lidi, jednoho po druhém, většinou na prahu jejich domů. Hlavní vrah byl povýšen na generála. Od přiřazení UDB k ministerstvu vnitra, tj. pod Rankoviče, jsou její členové umístěni v každém ministerstvu, v každém jugoslávském vyslanectví v cizině, v každém úřadě, v každém činžovním domě a skoro v každé rodině. Tak už byli lidé vycvičeni v udavačství. Do služeb takového režimu mohli být naverbováni jen fašisté. Všichni, kdo byli amnestováni, „našli práci“. Agenti gestapa, kolaboranti italských fašistů, bývalí Mihajlovičovi četníci atd., všichni ti se stali oporou titovské kliky. Snadno si představíme, jak zuřivě se mstí těm, kteří proti nim bojovali za války a kteří je pak uvěznil. Tak zvané odborové svazy, jsou také řízeny fašistickými živly nebo známými špiony. A co víc, Tito dal v lednu roku 1950 propusti z tábora Madeleine v Riomu (Puy-de-Dome) bývalé německé statkáře, kteří se vrátili do Jugoslávie, aby se stali znovu pány svých pozemků, z nichž je jugoslávský lid vyhnal. Také o volbách jsme věděli předem, jaký smysl jim titovci hodlají dát: „Ani komunisté věrní Kominformě ani nekomunisté bezpochyby nebudou moci postavit kandidáty v těchto volbách,“ napsal *Monte* 15. února roku 1950 (Jouvenel 1951: 90–91).

4.4 Titova zahraniční politika

S postavou Josipa Broze Tita je neodmyslitelně spjata jeho specifická zahraniční politika. V zahraniční politice Jugoslávie pod vedením Tita od začátku své existence usilovala o absolutní nezávislost. Ovšem zároveň chtěla, aby ji Moskva podporovala v určitých záležitostech.

Sovětský svaz chtěl mít samozřejmě Jugoslávii pod svou kontrolou. Jugoslávie se stala roku 1947 členem nově vzniklé Kominformy (Informačního byra komunistických stran), ale vztah se Sovětským svazem se začal velice brzy komplikovat. Stalinovi se nelíbilo, jak se Tito choval, a také se mu nezamlouval nápad federalizace Jugoslávie. Stalin byl zastáncem politiky s jedním centrem moci a nechtěl připustit, aby se státy východního bloku přestaly řídit nařízením z Moskvy (Weitmann 1996: 345).

Po ukončení druhé světové války měla Jugoslávie s ostatními zeměmi patřícími pod sovětský vliv poměrně dobré vztahy. Jako příklad tohoto můžeme brát smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci se Sovětským svazem, která byla podepsána roku 1945 (Pirjevec 2000: 204). Mezi lety 1947 – 1948 se výrazně zhoršily vzájemné vztahy mezi Jugoslávií a Sovětským svazem. Sovětskému svazu se nezamlouvala myšlenka plánované balkánské federace². Plán balkánské federace ovšem nebyl konzultován se Stalinem. Na dovršení toho všeho Tito v rámci Sovětského bloku začal uplatňovat politiku, která by se dala považovat za pokus učinit z Bělehradu centrum lidově demokratických států a ideologického protivníka Moskvy. V této době nepomýšlel pouze na federaci s Bulharskem, ale pokoušel se posílit svou kontrolu nad Albánií a podařilo se mu vytvořit také celou síť smluv s Polskem, Československem, Maďarskem a Rumunskem. Navíc svůj vliv rozšířil až k hranicím k Sovětskému svazu. Tito neskrýval, že jeho vize socialismu je jiná než ta Stalinova (Pirjevec 2000: 203).

² Balkánská federace – Tito se dohodl s generálním tajemníkem bulharské komunistické strany Georgijem Dimitrovem, že vytvoří spojením Jugoslávie a Bulharska jugoslávsko-bulharskou federaci (Weitmann 1996: 346).

Právě kvůli těmto důvodům došlo mezi Jugoslávií a Sovětským svazem k roztržce. Sovětský svaz obvinil jugoslávské vedení z příliš velkého revolučního nadšení a špatně prováděného komunismu. Na sjezdu Kominformy, který se konal 28. června 1948 v Bukurešti byla Jugoslávie vyloučena z organizace. Jugoslávie byla vyloučena především díky tomu, že se odmítla podřídit příkazům z Moskvy. Jelikož Stalin viděl v Titovi obrovskou konkurenci, začal mu jít po krku. Tito na to reagoval vlastní nezávislou politikou (Crankshaw 1950: 208).

Jugoslávie směřovala svojí politiku směrem na Západ. Zlepšila si vztahy s Řeckem, Rakouskem a Spolkovou republikou Německo a ještě k tomu obnovila vztahy s Tureckem (Litera–Teichman 2000: 282-283).

V období nejvyhrocenější roztržky se Sovětským svazem, které bylo ukončeno až smrtí Stalina, se Tito oprávněně obával sovětské intervence. V projevech sovětských vůdců byla Jugoslávie neustále pošpiňována a politický systém Jugoslávie byl označován za „Titův a Rankovičův režim“ (Pelikán 2001: 79). Když Stalin v roce 1953 zemřel začalo docházet postupné destalinizaci v Sovětském svazu, která zmírnila napětí mezi Bělehradem a Moskvou. Nově zvolený generální tajemník SSSR Nikita Chruščov se pokoušel o zlepšení vztahů s Josipem Brozem Titem a také se omluvil za roztržku z roku 1948. Od tohoto momentu pokračovalo zlepšování vztahů Jugoslávie s ostatními komunistickými zeměmi. Ovšem to nic nezměnilo na dobrých vztazích Jugoslávie se Západem. Jugoslávie si moc dobře uvědomovala, jak je pro ní výhodné balancovat mezi východním a západním blokem. Tito chtěl v této politice pokračovat a chtěl zastávat neutrální roli (Ridley 1995: 314).

Tato sovětsko-jugoslávská roztržka ještě neměla za následek příklon Jugoslávie na stranu západu. Tito se nebál otevřeně kritizovat poměry ve Spojených státech. Spolupráci s mocnostmi ze Západu považoval pragmaticky za nutnou pouze z důvodu hospodářské pomoci (Pelikán 2001: 17, 83).

Aktivita Jugoslávské zahraniční politika se začala zvyšovat v 70. letech 20. století. Důraz byl především kladen na politiku neangažovanosti. Po roce 1970 si Jugoslávie stále více přibližovala k Západu. Ovšem ale neztrácela svůj zájem směrem na Východ. Jugoslávie se snažila vybudovat korektní vztahy s komunistickou Čínou a Severní Koreou. Tito velice důrazně odsoudil intervenci Sovětského svazu do Afganistanu a následně došlo k zhoršení vztahů mezi Jugoslávií a Sovětským svazem, které trvalo až do jeho smrti 1970 (Ridley 1995: 30-34).

Pokud budeme hodnotit postavení Jugoslávie v letech 1944–1980 v mezinárodním prostředí jako celek, je zřejmé, že Jugoslávie byla částečně v pozici subjektu mezinárodního dění³ pouze v období roztržky se Sovětským svazem. Tito dokonce prohlašoval v padesátých letech 20. století, že „dnes existují pouze tři nezávislé státy – Spojené státy Americké, Sovětský svaz a Jugoslávie“ (Pirjevec 2000: 224). Navíc v této době potřeboval Západ Jugoslávii v soupeření se Stalinem a podle toho také řídil svoji diplomacii a ekonomickou podporu Titovu režimu (Weithmann 1996: 348).

4.5 Tajná policie (UDB)

Tajná policie UDB (Uprava državne bezbednosti – „Správa státní bezpečnosti“), patřila do represivního aparátu komunistického vedení Jugoslávie. Šéfem UDB byl Aleksandar Rankovič, ten měl za úkol, aby se z UDB stal instituce, která by ovládala všechny sféry života společnosti. Nejsilnější represe ze strany UDB proběhla mezi lety 1946–1947.

³ Tzn. Jugoslávie byla činitelem, který mohl sám ovlivňovat svoji pozici

Tajná policie zatkla a zlikvidovala desetitisíce lidí, využívala pro to dřívější nacistické a ustašovské tábory. V roce 1947 se počet vězňů v táborech počítal na desetitisíce a to mělo za následek, že se vězeňský systém začal pomalu, ale jistě hroutit. O rok později se UDB postarala o likvidaci veškeré opozice v zemi. Na velice drsné Rankovičovi praktiky musela zareagovat strana a zmírnit je, dokonce bylo vyhlášeno mnoho amnestií (Glenny 2003: 410).

UDB velice brzy ovládala všechny sféry společnosti. Agenti tajné policie navíc byli přítomni i v jednotlivých republikách a dělili se o moc se stranickými tajemníky (Pelikán – Tejchman 1994: 35).

V polovině 60. let 20. století UDB vlastnila záznamy jak o soukromém, tak i o veřejném životě miliónů obyvatel Jugoslávie. Moc tajné policie a tím samozřejmě i moc samotného Rankoviče rostla, až se tato moc stala systému nebezpečná. V roce 1966 byl po odhalení příprav stranického převratu Rankovič odvolán, navíc byl zbaven členství ve straně. Místo Rankoviče byli jmenováni hned dva nástupci: Mijalko Todorovič a Milentij Popovič. To mělo za následek obrovskou čistku uvnitř UDB, bylo vyhozeno přes 1500 lidí. UDB následně zmírnila rozsah sledování a trestání občanů (Litera – Tejchman 2000: 59–60).

4.6 Tito a jeho manželky

Tito se poprvé oženil v ruském Omsku v roce 1919. Jeho vyvolenou se stala Pelageja Bělousovová, se kterou se v září roku 1920 vrátil do rodného Chorvatska. Když byl Tito na sklonku 20. let zatčen a odsouzen k pětiletému žaláři, se Pelageja mezitím vrátila do Ruska a začala žít s jiným mužem. V polovině 30. let byla poslána do Gulagu. V roce 1940, tedy hektické době zápasu mezi Kominternou a fašismem se Tito seznámil s krásnou slovinskou Němkou z Mariboru Hertou Haasovou, která se stala jeho druhou ženou a matkou syna Miši. V roce 1941 padla Herta i s dítětem do rukou Němcům.

O dva roky později byla součástí výměny za zajaté důstojníky wehrmachtu. Po jejím návratu již Tito měl jinou partnerku a jejich manželství neobnovil. I Herta si po válce našla nového životního partnera (Nálevka 2001: 163–165)

V roce 1946 se Tito seznámil se svojí v pořadí třetí a celkově nejvýznamnější manželkou Jovankou Budisavljevičovou. Tehdy jedna dvacetiletá Jovanka pocházela ze srbské komunity v Chorvatsku. V roce 1952 jí nabídl manželství. Jovanka byla u jugoslávské veřejnosti oblíbená. S postupujícím stářím Josipa Broze Tita Jovanka stále více vystupovala ze stínu jeho osobnosti. Tato skutečnost znepokojila možné dědice trůnu a Stane Dolanc roku 1977 obvinil Titovu manželku ze spiknutí. Maršál, kterému v té době bylo 85 let, této konspiraci uvěřil. Zestárlý a unavený Tito se rozhodl pro odloučení nikoliv pro rozvod. Jovanku de facto internovali v domácím vězení, ze kterého ji dostal až rozpad socialistické Jugoslávie (Nálevka 2001: 167–168).

4.7 Titova smrt

Když Tito počátkem roku 1980 těžce onemocněl, byla situace na mezinárodní scéně po nedávném sovětském zásahu v Afghánistánu maximálně kritická. Prezident Tito zemřel v lublaňském Klinickém centru 4. května 1980, tedy tři týdny před svými 88. narozeninami, po těžkém boji se smrtí, kdy mu byla amputována noha. V době jeho strastiplného odchodu ze světa se v západním tisku hojně spekulovalo o budoucnosti Jugoslávie, o její šanci uchovat si nezávislost, a dokonce také o tom, zda vůbec přežije. Bylo totiž zřejmé, že s Titem bude pohřbena také legitimita režimu, jenž ztělesňoval, a že nikdo z jeho nástupců s tímto dědictvím nemůže počítat. Zesílil tak obecný pocit, že odchodem Tita, posledního protagonisty druhé světové války, končí jedno období historie, jež se odvíjelo nejprve ve znamení boje proti Hitlerovi a později proti Stalinovi.

V obou případech se Tito ocitl v ohnisku té nejhorší vřavy. Vzepřel se proti tyranii nacismu a fašismu, poté stalinismu, a přitom vždy dokázal světu vysvětlit význam svého osvobozenického boje (Pirjevec 2000: 414).

Jak bylo uvedeno výše Tito zemřel 4. května 1980. V Jugoslávii měla Titova legenda zvláštní význam, symbolizovala velikost vlastního rozletu bosensko-hercegovských občanů, Muslimů, Srbů, Chorvatů, Židů a dalších, kteří tu žili ve společenství s ostatními národy, republikami a oblastmi Jugoslávie pod Titovým vedením. Podle toho, co bylo možné vidět na televizních obrazovkách, slyšet v rádiích nebo číst v novinách, Jugoslávie v pravdě vzrušeně, emotivně a masově oplakávala smrt Josipa Broze Tita. Celá země tiše a s úctou procházela před jeho rakví. Nikdy před tím se lidé v Jugoslávii tak neloučili a tak netruchlili pro jednoho člověka. Žádné osobnosti v historii tohoto prostoru neprokazovali takovou úctu a takovou vděčnost jako Titovi (Dizdarević 2002: 51).

Na jeho pohřbu 8. května roku 1980 bylo vidět, na kolik si svět Titovo úsilí cenil. Do Bělehradu přicestovalo 209 delegací ze 127 států, v nichž byly hlavy jednotlivých států, předsedové vlád a osobnosti politického a veřejného života ze čtyř kontinentů. Za dlouhý desetiletí jeho veřejného působení historikové a znalci jugoslávských poměrů nejdou komentovali a hodnotili jeho působení. Kvůli roztržce se Stalinem byl přirovnáván k Lutherovi, Jindřichu VIII., a dokonce k biblickému Davidovi. Pro svou obratnost, s níž vládl tak pestrému společenství jako bylo jugoslávské, byl někdy dokonce označován za posledního Habsburka. Kvůli totalitarismu svého režimu získal přezdívky „balkánský Caesar“ nebo „Kmotr“ ve významu, jaký měla v prostředí mafie (Pirjevec 2000: 415).

Jako na běžícím pásu se střídali ve světových listech titulky: „Tvůrce nové Jugoslávie“, „Symbol jednoty Jugoslávie“, „Vyhrál válku“, „Nebojácný bojovník a státník“, „Státník světového věhlasu“, „Historická osobnost“, „Světový velikán“, „Tito – poslední velikán“, „Protagonista současné historie“, „Obránce malých národů“, „Tvůrce neangažovanosti“, „Spojil pět světadílů“, „Země s nejvíce přáteli“, „Odkaz lidského rodu“, „Prozíravost v pravou chvíli“, „Vynikající Titovo dědictví“, „Rozhodující Titův přínos destalinizaci“, „Dějiny nezapomenou“ atd. V záplavě komentářů nechyběla ani slova o Titovi jako „inspirujícím partizánském vůdci, který se stal politikem-reformátorem, mezinárodním komunistovi, jenž odmítl přijímat rozkazy z Moskvy, otci národa a sjednotitele mnohonárodní federace v Jugoslávii, který byl vším tím a ještě někým navíc“. Také psali o Titovi, jenž „po Rooseveltovi, Stalinovi, Churchillovi, de Gaullovi a Mao Ce-tungovi je posledním vůdcem, který odchází“, či o Titovi, u něhož je „vyprávění o něm vyprávěním o hrdinství a chvále“. Agentura AFP oznámila, že odešel „gigant historie, který dokázal z jedné balkánské země, která měla dvacet milionů obyvatel, vytvořit národ respektovaný po celém světě“. Reuter zprávu o smrti Tita doprovodil komentářem, v němž se říkalo, že „vize jugoslávského předáka daleko překročila hranice jeho země“. Japonská televizní síť oznámila, že „zemřel Tito – poslední velký státník tohoto století“. A athénský rozhlas doplnil, že pro „světovou historii je člověk jen epizoda – pro lidstvo Tito byl a zůstane eposem“ atd. (Dizdarević 2002: 51–52).

Svým způsobem bylo toto rozloučení se státníkem v celé dosavadní historii světa ojedinělé. Mrtvý Tito jako by byl dál ve službě své ideji smiřování a sbližování. Teprve tehdy, v Bělehradě, na jeho pohřbu se stalo dosud nemyslitelné – aby se spolu zúčastnili, sešli či vzájemně rozmlouvali ti, jejichž vztahy byly léta špatné, znemožňující setkání a vzájemné rozhovory. „Summit lidstva“ se konal nad Titovým hrobem. A nebylo vůbec náhodou, že světový tisk popsal Bělehrad během tohoto jedinečného shromáždění jako „hlavní město světa“. S tak velkou úctou a respektem se loučil svět s Josipem Brozem Titem (Dizdarević 2002: 54).

„Po Titovi Tito“ – toto heslo se záhy objevilo na zdech kasáren jako jednoznačný příslib, že nehledě na Titovu smrt bude nadále existovat jakýsi vrchní soudce ve sporech mezi jednotlivými národy a různorodými politickými proudy. Jejich představitelé se již dlouho přeli, zda bude zachován status quo, třeba že na nesrovnalosti příliš neupozorňovali, aby nekomplikovali průběh přechodného období. Ale poměrně záhy po Titově smrti skryté konflikty vyplavaly na povrch (Pirjevec 2000: 416).

4.8 Titův odkaz a dědictví

Období, kterému se říká Titovo, začalo hrdinstvím jedinečným v okupované Evropě, oslnivými vítězstvími a úspěchy v osvobozeneckém boji. Jugoslávie se tím stala prvořadým faktorem v antihitlerovské koalici. Země byla osvobozena, monarchie zrušena, nastoleny federální vztahy, kde se poprvé všechny národy a menšiny stali rovnoprávnými, zcela nově se utvořila státnost šesti rovnoprávných republik. Od zdola až nahoru byla ustavena lidová moc. Rekordní době, díky neuvěřitelnému nadšení a dobrovolné práci, bylo obnoveno vše, co se obnovit dalo ve válkou zpustošené zemi, a hned začala výstavba dopravní sítě, nových škol, výrobních kapacit atp. (Dizdarevic 2002: 55).

Okolo jugoslávského vůdce začal vznikat, či byl systematicky budován, rozsáhlý kult osobnosti, a to již po druhém zasedání AVNOJ. Po osvobození země dosáhl obrovských rozměrů. Období, kterému se říká Titovo, začalo hrdinstvím jedinečným v okupované Evropě, oslnivými vítězstvími a úspěchy v osvobozeneckém boji. Jugoslávie se tím stala prvořadým faktorem v antihitlerovské koalici. Země byla osvobozena, monarchie zrušena, nastoleny federální vztahy, kde se poprvé všechny národy a menšiny stali rovnoprávními, zcela nově se utvořila státnost šesti rovnoprávných republik. Od zdola až nahoru byla ustavena lidová moc. Rekordní době, díky neuvěřitelnému nadšení a dobrovolné práci, jsme obnovili vše, co se obnovit dalo ve válkou zpustošené zemi, a hned začala výstavba dopravní sítě, nových škol, výrobních kapacit atp. A tu v roce 1948 přišel nátlak velikého SSSR s cílem malou Jugoslávii přeměnit v satelit. Tito Stalinovi odpověděl NE: jednota lidu i za cenu velkého odříkání a přestávky v rozvoji ubránila svými silami vybojovanou svobodu, nezávislost, důstojnost státu a jeho obyvatel. Ale i právo na vlastní cestu vnitřního rozvoje a života a nezávislé a rovnoprávné postavení v mezinárodních vztazích. Jugoslávie díky ohromným obětem vydržela neuvěřitelný nátlak a protivenství ze strany sovětského obra a jeho satelitů z východních zemí a komunistických stran takřka celého světa. V rámci všeobecného rozdělení světa na bloky, zvláště výrazného v Evropě, a zejména v její jihovýchodní části, si Jugoslávie uchovala postavení mimo tyto bloky a odolala všem tlakům a ještě mnohem víc. Jugoslávie s Titem byla iniciátorem a tvůrcem politiky neangažovanosti a Hnutí nezúčastněných zemí. To postupně vyrostlo v sílu, jež se postavila na odpor totálnímu dělení světa mezi bloky, hrozícímu světovou katastrofou.

Sílu podporující antikoloniální revoluce, ve které mnohé nově osvobozené země našly oporu pro boj za nezávislost a pokrok ve světových vztazích. Jugoslávie se stala uznávaným faktorem světového vývoje. Její mezinárodní věhlas a angažovanost daleko přerostli možnosti velikostí střední a nerozvinuté evropské a balkánské země. Tito se těšil nesporné autoritě jednoho z nejvlivnějších světových politiků a do své smrti stál v čele Hnutí nezúčastněných zemí. Jugoslávie byla otevřenou zemí. Její příklad působil rozkladně ve východním bloku, ve stalinsky orientovaném mezinárodním komunistickém hnutí a v nekolonialistickém úsilí znovu si podřídit takzvané osvobodivší se země. Vše se to dnes velmi snadno konstatuje, avšak je třeba vrátit se do doby, kdy se vše vytvářelo. Jen tak lze pochopit, kolik to stálo úsilí, kolik existovalo rizik ve strategických hodnoceních, kolik bylo třeba tvůrčího promýšlení a hledání cest, jaký se musel vybudovat diplomatický aparát a kolik přinesl materiálních obětí (Dizdarevic 2002: 55–56).

Přes velké těžkosti způsobené bloádou a vyčerpáním, nakonec přes všechny Stalinův nátlak přišlo období rychlého hospodářského rozvoje a prosperity. Jugoslávie se stala jedním velkým staveništem. Dlouhá léta pak stála v čele země co do hospodářského růstu. Od roku 1953 do roku 1980 společenská výroba rostla ročně až o sedm procent, průmyslová dokonce o něco přes devět procent, investice o 7,6 procenta atp. Rozvíjelo se bezplatné školství, vznikla síť univerzit a vědeckých ústavů, budovala se zdravotnická zařízení a byla zavedena bezplatná lékařská péče. Do květnových dnů roku 1980 lidé v Jugoslávii prožili 35 let míru, stability země a bezpečnosti občanů. Jugoslávie byla jedním z nejbezpečnějších evropských států.

Jako uznání působilo i to, že ji Mezinárodní olympijský výbor v roce 1978 pověřil uspořádáním zimní olympijských her v Sarajevu v roce 1984. Nebylo území v Jugoslávii, které by všeobecný rozvoj nezasáhlo. Hledala se vlastní cesta tohoto rozvoje. Vznikl o něco liberálnější systém státní ekonomiky, do níž se později vnášely některé prvky ekonomiky tržní. Došlo však k tomu bohužel se zpožděním, váhavostí, zdržováním a polovičatostí a důsledky toho se plně projevil v osmdesátých letech (Dizdarevic 2002: 56).

Hledal se i systém společenského uspořádání a postupně byl nalezen v rozvoji samosprávy, bezprostřední demokracie, komunálního systému a dalších kroků v posilování federativního zřízení, avšak i v rámci snah o decentralizaci moci – k posilování role a autonomních oblastí. V praxi se posilovaly prvky rovnoprávnosti, dbalo se na výstavbu a přihlíželo se k nacionálním aspektům, začaly se rozvíjet (byť omezeně) některé občanské svobody, sémě samosprávy začalo zapouštět kořeny. V posledních letech Titova života došlo v této tak důležité oblasti rozvoje systému demokratických svobod a vztahů ke zpomalení. Nenalézala se nevyhnutelná nová řešení a nešířilo demokratické chápání při výstavbě systému, nedostávalo se budovatelské energie. Tím Titovi možnosti zmenšovaly. Také mu chybělo nejbližší okolí, které by mělo tvůrčí vliv a poskytovalo mu blahodárnou podporu. I když byl prezident v nejlepší kondici, nemohlo vše záviset jen na tom, jak on to chápe a co udělá, proto nakonec zůstal zcela osiřelý. A tak jsme od velkých historických vymožeností a úspěchů vkročili do postitovské doby s problémy projevujícími se v hospodářské i politické stagnaci, ale i v některých vztazích uvnitř federace, s problémy ohrožujícími budoucí stabilitu a jednotu země. Cesta, kterou se Jugoslávie vydala, byla těžká a neprobádaná, vyžadovala mnohem víc, než se jí dostalo právě v onom historickém rozmezí roku 1980 (Dizdarevic 2002: 56–57).

Po Titovi bylo pojmenováno i několik měst. Mezi lety 1946 a 1992 se hlavní město Černé Hory Podgorica jmenovala Titograd, v Srbsku se jednalo o Užice, které se jmenovaly Titovo Užice, Veles v Makedonii byl přejmenován na Titov Veles. Tyto příklady byly po rozpadu Jugoslávie přejmenovány a byly jim vráceny původní názvy. Ovšem i dnes najdeme obce nesoucí jméno slavného jugoslávského vůdce. Poblíž Plitvických jezer najdeme obec Titova Korenica. Hlavní třída v Sarajevu je dodnes pojmenována podle maršála Tita. Stejně jako hlavní město Makedonie, tak i nejvyšší bod této země nese Titovo jméno a jmenuje se Titův vrch. Téměř každé město, či obec v Jugoslávii pojmenovalo nějakou ze svých ulic po jugoslávském vůdci (Perica 2002: 104). Jugoslávský režim Tita velice vysoce vyzdvihoval a na rozdíl od politiků, kteří jej ve funkci hlavy státu vystřídali, měl Josip Broz skutečně vysokou autoritu mezi obyvateli Jugoslávie (Perica 2002: 103).

Přes velké těžkosti způsobené bloádou a vyčerpaností, nakonec přes všechn Stalinův nátlak přišlo období rychlého hospodářského rozvoje a prosperity. Jugoslávie se stala jedním velkým stavenišťem. Dlouhá léta pak stála v čele země co do hospodářského růstu. Od roku 1953 do roku 1980 společenská výroba rostla ročně až o sedm procent, průmyslová dokonce o něco přes devět procent, investice o 7,6 procenta atp. Rozvíjelo se bezplatné školství, vznikla síť univerzit a vědeckých ústavů, budovala se zdravotnická zařízení a byla zavedena bezplatná lékařská péče. Do květnových dnů v roce 1980 jsme prožili 35 let míru, stability země a bezpečnosti občanů. Jugoslávie byla jedním z nejbezpečnějších evropských států. Jako uznání působilo i to, že ji Mezinárodní olympijský výbor v roce 1978 pověřil uspořádáním zimní olympijských her v Sarajevu v roce 1984. Nebylo území v Jugoslávii, které by všeobecný rozvoj nezasáhlo. Hledala se vlastní cesta tohoto rozvoje. Vznikl o něco liberálnější systém státní ekonomiky, do níž se později vnášely některé prvky ekonomiky tržní. Došlo však k tomu bohužel se zpožděním, váhavostí, zdržováním a polovičatostí a důsledky toho se plně projevíly v osmdesátých letech.

Hledal se i systém společenského uspořádání a postupně byl nalezen v rozvoji samosprávy, bezprostřední demokracie, komunálního systému a dalších kroků v posilování federativního zřízení, avšak i v rámci snah o decentralizaci moci – k posilování role a autonomních oblastí. V praxi se posilovaly prvky rovnoprávnosti, dbalo se na výstavbu a přihlíželo se k nacionálním aspektům, začaly se rozvíjet (byť omezeně) některé občanské svobody, sémě samosprávy začalo zapouštět kořeny (Dizdarevic 2002: 56–58).

Jugoslávská media i tisk uveřejňovaly v den významných výročí existence státu, bojů v druhé světové válce, či během významných dní komunistického hnutí články oslavující a vyzdvihující akty Tita jako partyzánského vůdce. Nešetřilo se ovšem ani s chválou za poválečnou obnovu země, stejně jako s chválou za účast v Hnutí nezúčastněných zemí. Během let 1987 – 1988 docházelo ve společnosti k rapidním změnám, které se projevovaly také poklesem zájmu o osobnost jugoslávského vůdce. V novinách se začaly objevovat často kritické články. V roce 1987 přijala jugoslávské shromáždění dokonce zákon o ochraně jména a díla Josipa Broze Tita (Perica 2002: 104).

V posledních letech Titova života došlo v této tak důležité oblasti rozvoje systému demokratických svobod a vztahů ke zpomalení. Nenalézala se nevyhnutelná nová řešení a nešířilo demokratické chápání při výstavbě systému, nedostávalo se budovatelské energie. Tím Titovi možnosti zmenšovaly. Také mu chybělo nejbližší okolí, které by mělo tvůrčí vliv a poskytovalo mu blahodárnou podporu. I když byl prezident v nejlepší kondici, nemohlo vše záviset jen na tom, jak on to chápe a co udělá, proto nakonec zůstal zcela osiřelý. A tak jsme od velkých historických vymožeností a úspěchů vkročili do postitovské doby s problémy projevujícími se v hospodářské i politické stagnaci, ale i v některých vztazích uvnitř federace, s problémy ohrožujícími budoucí stabilitu a jednotu země. Cesta, kterou se Jugoslávie vydala, byla těžká a neprobádaná, vyžadovala mnohem víc, než se jí dostalo právě v onom historickém rozmezí roku 1980 (Dizdarevic 2002: 56–57).

Pohled na osobnost Josipa Broze Tita se v jednotlivých jihoslovanských republikách liší. Ve Slovinsku, Bosně a Hercegovině a samozřejmě v Chorvatsku je vnímán velmi pozitivně, na rozdíl od Srbska. V anketě Největší Chorvat, kterou uspořádal týdeník Nacional v roce 2003, se stal vítězem s obrovským přehledem právě Josip Broz Tito, když porazil například Nikolu Teslu, který se umístil na druhém místě (Nacional 2004).

5. Závěr

Na začátku bakalářské práce jsme si stanovili dva cíle. Prvním cílem bylo popsání Titova kultu osobnosti v období jeho vlády, tedy mezi lety 1953–1980. Druhým cílem této práce bylo zjistit jaký po sobě kult Josipa Broze Tita zanechal odkaz a jak se projevuje na dnešním území bývalé Jugoslávie.

Pro splnění prvního cíle bylo důležité si důkladně projít celé období vlády Josipa Broze Tita. Aby nám neunikly žádné souvislosti, tak jsme velice krátce popsali jak Titovo dětství, mládí, tak i jeho kariérní postup, než se dostal do pozice úplného lídra Jugoslávie. Stejně krátce jsme si nastínili situaci, jaká byla v Jugoslávii od konce první světové války až do nástupu Josipa Broze Tita k moci.

Titův kult osobnosti vznikl spontánně během druhé světové války. Později byl vnucen všem občanům jugoslávského státu, i když Josip Broz Tito byl stejně velice populární. Na počest oslavy Titovy osoby lid věnoval několik čestných písní, jako důkaz respektu neporazitelnému hrdinovy. Kolem Josipa Broze Tita se vyvinul velice rozsáhlý kult osobnosti, který byl provázaný s oslavováním odboje ze druhé světové války. Pro postavení Josipa Broze Tita byla charakteristická nezpochybnitelná autorita a osobní charisma, především z těchto dvou věcí Tito čerpal svoji legitimitu. Ovšem postupem času, jak už tomu v autoritářských režimech bývá, se zdroj legitimacy začal pomalu, ale jistě vyčerpávat. Je ale nutné podotknout, že ani v období, kdy docházelo k uvolňování režimu, nedošlo k výraznějšímu zpochybňování Titova kultu osobnosti, jako tomu bylo v jiných socialistických zemích. I na konci Titovy vlády mu veřejnost pořád důvěřovala. Veřejnost ho nevnímala jako odcizeného byrokrata, ale spíše jako sjednotitele jihoslovanských národů a také jako válečného vítěze.

Když se podíváme na dějiny Balkánského poloostrova jako na celek, tak zjistíme, že se jedná o sérii válečných konfliktů mezi národy. Z tohoto popisu naopak vyčnívá období Titovy vlády, které můžeme v tomto ohledu označit za dobu, kdy byl mezi národy relativní klid a mír. Ovšem toto bylo možné udržet jenom díky represím ze strany Josipa Broze Tita a také díky režimu, který nastavil. Když se přeneseme do druhé poloviny padesátých let, tedy do období po druhé světové válce, uvidíme tvrdé represe a diktaturu ze strany Tita proti všem jeho nepřátelům, ale pouze díky těmto opatřením se dalo zabránit potencionální občanské válce. I když vládl velice tvrdou rukou, miliony jugoslávských občanů ho zbožňovalo. O výjimečnosti Josipa Broze Tita vypovídá i ten fakt, že po jeho smrti už žádný další čelní jugoslávský politik neoplýval takovým charismatem jako Tito a ani zdaleka nedosáhl takové popularity a autority. Toto tvrzení bylo dokonce potvrzeno ústavou z roku 1974, kdy nebyl zvolen Titův nástupce, ale bylo zvoleno svazové předsednictvo, které kolektivně vykonávalo funkci prezidenta. O výjimečnosti Titova postavení vypovídá také fakt, že Jugoslávie ve druhé polovině 20. století bývá globálně označována jako „Titova“. Snad nikoho jiného, možná kromě Josifa Vissarionoviče Stalina neoplakávali lidé tolik jako právě Tita. Jugoslávie byla celosvětově vnímána jako ostrůvek prosperity a svobody východní Evropy. Jugoslávie těžila především ze štědrých úvěrů, které ji poskytl Západ.

K rozvoji svého kultu Tito prospíval i svým chováním. Velice často byl oblečen do své maršálské uniformy, která podtrhávala jeho autoritu a charisma. Často se družil s lidem, hlavně s dětmi, aby posílil svůj obraz vůdce lidu. To mu samozřejmě přidávalo na oblibě. Tito si také potrpěl na život obrovské, přepychu, žil si jako král.

Potržel si na drahé obleky a šperky, k dispozici měl plno rezidencí bývalých vladařů. Tito byl také čestným členem mnoha akademií, dostal dokonce tři řády národního hrdiny a ústavou byl prohlášen doživotním prezidentem.

Titova fotografie a portréty visely nejen v oficiálních státních budovách, ale i na stěnách pokojů statisíců bytů a domů. Tito se stal obrovským symbolem jugoslávských poválečných úspěchů, státní suverenity, míru a odstranění národnostní diskriminace. Kdyby Tito totalitní režim nezavedl okamžitě po ukončení války, pak by se kromě komunistů hlásili k moci také velkosrbští šovinisté, kteří se snažili o obnovu staré královské Jugoslávie, se srbskou hegemonií. Chorvatský nacionalisté by zase chtěli obnovit NDH atd., zkrátka občanská válka by byla pravděpodobně nevyhnutelná. Nakonec propukla až na začátku 90. let.

V dnešní době je Titova postava oslavována hlavně kvůli tomu, že se jako první postavil Stalinovi. Titovy nešlo o to, aby komunismus oslabil, ale naopak, aby si ho mohl v klidu a nerušeně zavést „ve své“ Jugoslávii. Dnes můžeme říci, že toho mnoho po Josipu Brozi Titovy nezůstalo. Komunismus, který Tito preferoval zkrachoval a Jugoslávie, kterou držel léta pohromadě se doslova krvavě rozpadla. Navíc Hnutí nezúčastněných zemí v současném monopolárním světě ztrácí na významu. Josip Broz Tito byl bez pochyb velký muž, ale dalo by se říci, že nepřežil svoji vlastní dobu. Na Tita zůstaly pouze vzpomínky.

6. Seznam použitých zdrojů

6.1 Knižní publikace

Ackoska, V. (2003). *Bratstvoto i edinstvoto 1944-1974 – pomegu charmonija i discharmonia* (Skopje: Institut za nacionalna istorija).

Arendtová, H. (2013). *Původ totalitarismu I-III* (Praha: Oikoymenh).

Balík, S. – Kubát, M. (2012). *Teorie a praxe nedemokratických režimů* (Praha: Dokořán).

Bankowicz, M. (2002). *Demokraté a diktátoři* (Praha: Eurolex Bohemia).

Bláha, J. (1969). *O vzniku a podstatě kultu osobnosti* (Liberec: OV Čes. socialist. akademie).

Brodzki, S. (1952). *Titovština – zákeřná zbraň imperialismu* (Praha: Orbis).

Cabada, L. (2005). Byla Titova Jugoslávie totalitním státem? In: Budil, I.: *Totalitarismus* (Nakladatelství Vlasty Králové: Ústí nad Labem).

Cabada, L. (2008). Jugoslávie: Základní charakteristika politického systému Titovy SFRJ. In: Cabada, L. a kol.: *Nové demokracie střední a východní Evropy* (Praha: Oeconomica).

Crankshaw, E. (1950). Tito and the Cominform. *International Affairs* 26 (2), s. 208–213.

Dizdarević, R. (2002). *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie. Svědectví* (Praha: Vašut).

Glenny, M. (2003). *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmoci* (Praha: BB art).

Herman, K. (1988). *Boj evropských národů proti fašismu v letech 1933–1945* (Praha: Academia).

Heller, K. – Plamber, J. eds. (2004). *Personality Cults in Stalinism = Personenkulte im Stalinismus* (Göttingen: V&R unipress).

- Jouvenel, R. de (1951). *Tito – maršál zrádců* (Praha: Mír).
- Krejčí, O. (2004). *Politická psychologie* (Praha: Ekopress).
- Krupská N. (1967). *Leninův odkaz* (Praha).
- Lenin, V. I. (1951). *Spisy* (Praha: Svoboda).
- Linz, J. J. (1964). An authoritarian regime: the case of Spain. In Allard, E. – Littunen, Y. eds., *Cleavages, Ideologies and Party Systems* (Helsinki: Westermarck Society).
- Linz, J. J. (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes* (Boulder - London: Lynne Rienner Publisher).
- Litera, B. – Tejchman M. (2000). *Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského svazu 1944-1989* (Praha: Libri).
- Maier, H. (1998). *Politická náboženství. Totalitní režimy a křesťanství* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).
- Miller, D. a kol. (2003). *Blackwellova encyklopedie politického myšlení* (Brno: Barrister & Principal).
- Nálevka, V. (2001). Monarcha. In: *Tajemství slavných. Podivuhodné příběhy světových dějin* (Praha: Akropolis).
- Pavelčíková, N. (2008). *Totalitní režimy 20. Století v Evropě* (Ostrava: Repronis).
- Pelikán, J. – Tejchman M. (1994). *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)* (Praha: Karlova univerzita).
- Perica, V. (2002). *Balkan Idols* (Oxford: University Press).
- Pirjevec, J. (2000). *Jugoslávie 1918–1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjorjevičovy a Titovy Jugoslávie* (Praha: Argo).
- Randák, J. eds. (2007). *Kult osobnosti* (Praha: ČVUT).
- Ridley, J. (1995). *Tito – životopis otce Jugoslávie* (Liberec: Dialog).
- Říchová, B. (2000). *Přehled moderních politologických teorií: Empiricko-analytický přístup v současné politické vědě* (Praha: Portál).

Šesták, M. eds.(1998). Dějiny jihoslovanských zemí (Praha: Lidové noviny).

Skřejpková, P. – Soukup, L. (2011). *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. Století* (Praha: Havlíček Brain Team).

Tejchman, M. (1982). *Boj o Balkán: balkánské státy v letech 1939–1941* (Praha: Academia).

Veselý, Z. eds. (2001). *Světová politika 20. století v dokumentech (1945–1990)* (Praha: Vysoká škola ekonomická).

Weithmann, M. W. (1996). *Balkán: 2000 let mezi východem a západem* (Praha: Vyšehrad).

6.2 Internetové zdroje

Markovic, M. – Talovic, V. (2011). Pavle Karadjordjevic Verono u istinu o Trojnom paktu. *Novosti*. 16. 12. 2011 (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:358022-Pavle-Karadjordjevic-verovao-u-istinu-o-Trojnom-paktu>, 9. 2. 2015).

Nacional (2004). *Tito je jedini hrvatski državnik koga je svijet prihvaćao kao svjetsku ličnost* (<http://arhiva.nacional.hr/clanak/13694/tito-je-jedini-hrvatski-drzavnik-koga-je-svijet-prihvacao-kao-svjetsku-licnost>, 25. 3. 2015).

Resumé

This bachelor's thesis presents description of the cult of personality in the Tito's Socialist Federal Republic of Yugoslavia between the years 1953–1980. The bachelor's thesis is divided into three parts – theoretical, historical introduction and part about Josip Broz Tito's cult of personality. The main goal of this thesis is focused on the description of the Josip Broz Tito's cult of personality in terms of Communist Yugoslavia between the years 1953–1980. The second goal of this thesis is focused on Tito's cult of personality legacy. In the first chapter we defined Tito's cult of personality and described the difference between authoritative and totalitarian regime. Next part of this chapter is focused on propaganda and very important part of building above-mentioned cult of personality – secret police. In the last part of the first chapter we introduced how the cult of personality was perceived. In order of reaching this goal we used speech of Nikita Khrushchev about his critic view concerning cults of personality. The second part of this bachelor's thesis is focused on a situation in Yugoslavia mostly between the years 1945–1953. In this period Josip Broz Tito came to the power. The third part is about Josip Broz Tito's personality. We briefly introduced his youth and described his career. Following that we focused on Tito's efforts to consolidate his dictatorship. The main part of this chapter is about his cult of personality, within which he was systematically building during his reign. It became truly influential in Yugoslavia. In the last part of the third chapter we described Tito's last years. His death was the beginning of the end of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Last part is also focused on Tito's legacy and on summarising 30 years of his regime.

Přílohy

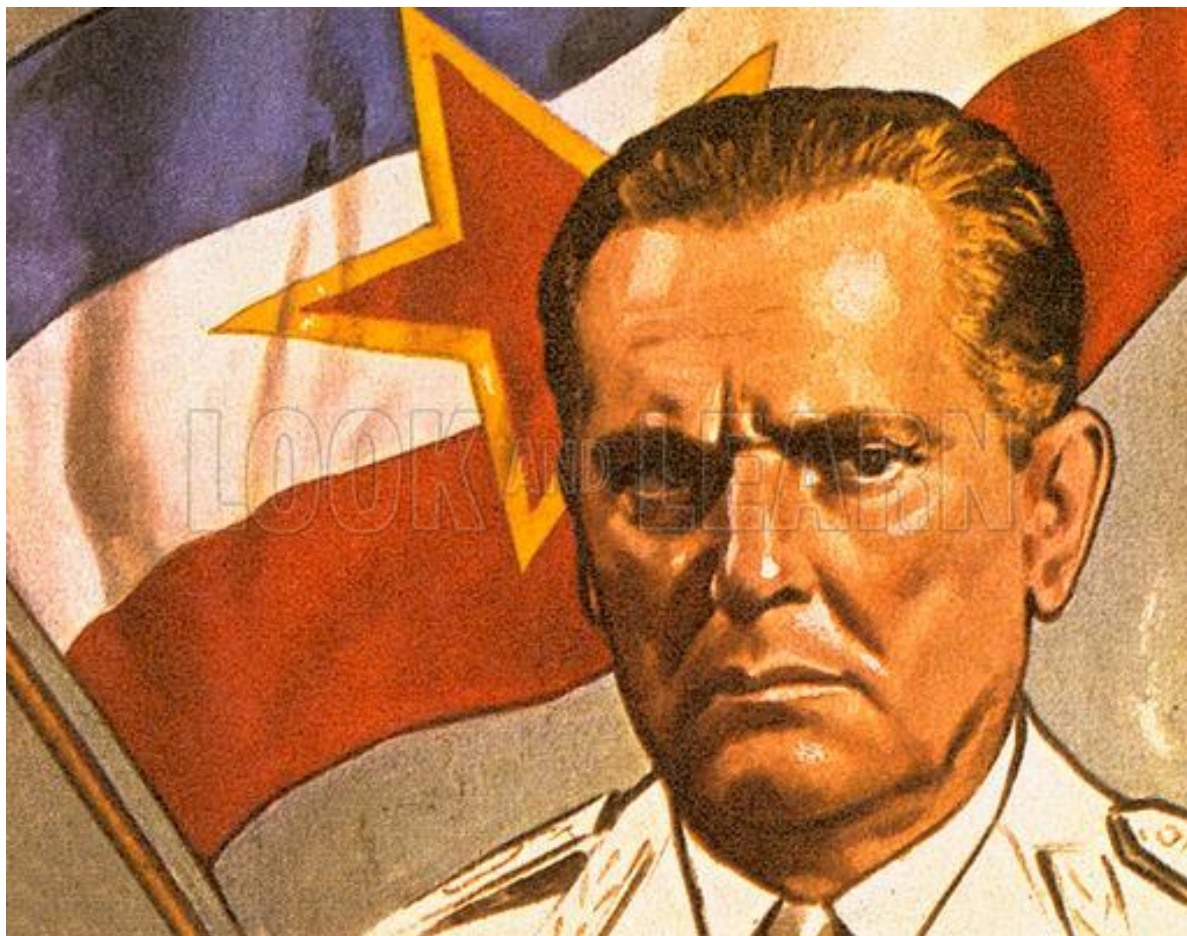
Příloha č. 1: Josip Broz Tito ve své tradiční vojenské uniformě

Dostupné na:

http://www.slovenskenovice.si/sites/slovenskenovice.si/files/styles/s_1280_1024/public/2012/10/14/titotoot.jpg?itok=MUPDPWq_

Příloha č. 2: Josip Broz Tito s vlajkou Jugoslávie za zády

Dostupné na:

[http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/lookandlearn-
preview/LLB/LLB8003/LLB8003-030-01.jpg](http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/lookandlearn-preview/LLB/LLB8003/LLB8003-030-01.jpg)

Пříloha č. 3: Josip Broz Tito na bankovce

Dostupné na:

http://p1.pkcdn.com/billete-de-5000-dinar-1985-antigua-yugoslavia-josip-broz-tito-reverso_361716.jpg

Пříloha č. 4: Josip Broz Tito s vůdcem KLDK Kim Ir Senem na poštovní známce

Dostupné na :

http://static8.depositphotos.com/1000954/1064/i/950/depositphotos_10644850-KOREA---1977-shows-Kim-Il-sung-and-Josip-Broz-Tito.jpg